

De Geschiedenis van het volk Gods volgens de Heilige Schrift

HANDLEIDING VOOR
BIJBELSTUDIE

I. OUDE TESTAMENT

DOOR
DR A. K. KUIPER

De Geschiedenis van het volk Gods volgens de Heilige Schrift

DEEL I — OUDE TESTAMENT

Van denzelfden Schrijver:

„Als Ziende den Onzienlijke”
tweede druk

„In de Schuilplaats des Allerhoogsten”

„Vernieuwd van Dag tot Dag”
met afscheidspraak en portret
van den schrijver

De Geschiedenis
van het volk Gods
volgens de
Heilige Schrift

HANDLEIDING VOOR
BIJBELSTUDIE

DOOR
DR A. K. KUIPER

em. Doopsg. Pred.

DEEL I - OUDE TESTAMENT

H. J. PARIS — AMSTERDAM

Wat ik in dit boekje geef is niet de vrucht van zelfstandige studie. De stof ervan is ontleend aan verschillende handboeken, voor een goed deel aan de „Inleiding tot den Bijbel” van de hoogleeraren Obbink en Brouwer.

Het was oorspronkelijk uitsluitend bestemd voor de leden der Arbeids-groep voor Bijbelstudie van de Vereeniging voor Doopsgezinde Gemeente-dagen, maar de uitgever meende, dat het ook anderen van dienst zou kunnen wezen. Ik heb het daarom niet alleen voor dezen beperkten kring, maar voor ieder verkrijgbaar gesteld.

Indien het den een en ander helpen kan bij het lezen van den Bijbel, zal ik daar dankbaar voor zijn.

Binnen korten tijd hoop ik op dit eerste deel, dat over het O. T. handelt, een tweede over het N. T. te laten volgen.

Amsterdam, Maart 1933

A. K. KUIPER

EEN WOORD VOORAF

„En dat gij de Heilige Schriften hebt, die u wijs kunnen maken tot zaligheid, door het geloof, hetwelk in Christus Jezus is.”

2 TIM. III : 15.

Wat Paulus in de boven aangehaalde woorden tot zijn leerling Timotheus zegt: „dat hij van kindsbeen af de Heilige Schriften geweten heeft”, geldt stellig niet van alle christenen van onzen tijd. Maar het geldt wel van de christelijke gemeente als historisch verschijnsel. Vooral van het Protestantisme mag gezegd worden, dat het wortelt in den Bijbel. Het is niet toevallig, of slechts een gewijde vorm, dat op iederen kansel een Bijbel ligt en dat elken Zondag een woord uit dat boek aan de prediking ten grondslag wordt gelegd. Wij kunnen zonder eenige reserve verklaren, dat de gemeente — met name de protestantsche gemeente — van haar kindsheid af tot nu toe uit den Bijbel heeft geleefd. Daarom moet de vervreemding van den Bijbel, die vooral sinds het midden van de vorige eeuw — en misschien wel sinds langeren tijd — ook heerscht in veel kringen, die nog niet met het christendom gebroken hebben, als een verwording beschouwd worden. Het boekje, dat ik hierbij aanbied, is een poging om den Bijbel, dien ik voor het geloofsleven onmisbaar acht, weer nader te brengen tot de kinderen van onzen tijd.

Ik ga daarbij uit van het boven aangehaalde woord van den apostel Paulus, waarin hij zegt, dat de Heilige Schriften ons „wijs” kunnen maken tot zaligheid. Ik leg daarbij bizonderen nadruk op dat woord, dat van „wijsheid” spreekt. „Wijsheid” is wat anders dan geleerdheid. Wij kunnen door bijbelstudie stellig ook onze kennis vermeerderen. Maar daarom gaat het hier toch feitelijk niet. Men kan veel weten zonder dat men wijsheid bezit en men kan waarachtig wijs zijn, zonder dat men veel weet. Het woord: „wijsheid” of „levens-wijsheid” wordt het beste verstaan, wanneer men erbij denkt aan de rechte levens-opvatting, aan een ware levens-beschouwing of aan de juiste houding, die men tegenover het leven aanneemt.

En hierin kan de wetenschap ons niet helpen.

In zeker opzicht is dit ook gelukkig, want indien hiervoor wetenschap noodig was, dan zouden deze dingen slechts door zeer enkelen kunnen worden verkregen.

Op de groote vragen naar de waarde of onwaarde van het leven,

op de vraag naar goed of kwaad, ook op de vraag naar schoonheid kan de wetenschap geen antwoord geven. En de waarachtige beoefenaren der wetenschap hebben ook nooit gezegd, dat zij krachtens hun kennis op deze vragen het antwoord vermochten te geven.

Toch zijn deze vragen van het allerhoogste belang.

Heeft het leven een doel — een doel, dat waarlijk de moeite waard is?

Hebben wij een taak in het leven te vervullen? Zijn wij voor het vervullen daarvan verantwoordelijk?

Is er een hogere leiding in ons leven of zijn wij op eigen inzicht aangewezen?

Ziedaar vragen, die gemakkelijk kunnen vermeerderd worden en van welker beantwoording onze levensmoed en ons levens-geluk afhangt.

Alle eeuwen door is naar een antwoord erop gezocht en altijd zijn deze antwoorden volkomen verschillend geweest. Er zijn pessimistische en optimistische levens-opvattingen; opvattingen, die verklaren, dat alles goed is, of op weg om het te worden en andere, die verklaren, dat alles leelijk is en slecht, dat alles een kiem van bederf is zich draagt, dat de geschiedenis der menschheid een verhaal is van voortdurend bederf en voortgaande ontaarding.

De Bijbel zegt het een noch het ander; de levens-opvatting van den Bijbel is niet optimistisch, maar ook niet pessimistisch. Zij leert ons, dat wij in een gebroken wereld leven: een wereld, waarin een onvergankelijk, goddelijk beginsel aanwezig is, waartegen ongoddelijke, duivelsche machten strijden. Maar de bijbel leert ons verder, dat God die bedorven, verscheurde wereld niet loslaat, dat Hij tot haar redding telkens ingrijpt en eenmaal een volkomen herstel zal tot stand brengen. Op deze wereldbeschouwing van den bijbel zullen wij in deze handleiding in de eerste plaats de aandacht moeten vestigen.

En Paulus noemt deze: een „wijsheid tot zaligheid”, d.w.z. een wijsheid, die gelukkig maakt.

Doch de Bijbel brengt ons die wijsheid op een eigenaardige manier: niet door erover te redeneeren, maar door ons menschen te laten zien, die door God gegrepen de onvernietigbare waarde dezer wereld beleven en voorts door Hem geleid de komst van een nieuwe wereld, een herstellende wereld, voorbereiden. De Bijbel bevat niet een stel van boven-natuurlijke „waarheden”, die beleden moeten worden; de Bijbel is de geschiedenis van het volk Gods, dat onder de leiding van Zijn uitverkoren knechten de redding dezer gevallen wereld moet tot stand brengen.

De geschiedenis van Jezus Christus staat daarbij in het middelpunt. Hij is *de* Christus, d.i. *de* koning Gods; onder Zijn leiding zal het plan Gods tot voltooiing worden gebracht. De geschiedenis van Israël, in het O. T. verhaald, is voorbereiding — een voorbereiding vol struikelen en vallen, vol misvatting en dwaling — maar toch voorbereiding van het hoogtepunt, de volkomene Godsregering, die in Jezus Christus wordt bereikt. En wat na Jezus komt wijst op de eindelijke voltooiing, die verwacht wordt, omdat Hij, die den dood heeft overwonnen in Zijn opstanding, blijft regeren totdat alles is volbracht: God alles in allen is.

In den Bijbel gelooven wil zeggen deze levens-opvatting aanvaarden of: mede opgenomen zijn in het volk Gods, dat de komst van Zijn rijk voorbereidt. De geschiedenis der christelijke gemeente is de voortzetting van de bijbelsche geschiedenis.

Paulus noemt — zooals ik boven zeide — deze levensopvatting: wijsheid tot zaligheid. Men komt daartoe door zich aan Jezus Christus over te geven en dat doen wij, wanneer wij gevoelen, dat Hij beslag op ons legt, onze gedachte gevangen neemt. Dat is het geloof in Christus Jezus. Het komt er niet op aan: „alles voor waar of voor waar gebeurd” te houden, wat in den Bijbel staat. Feitelijk doet niemand dat, want de Bijbel huldigt een voorstelling van de wereld, die door niemand in onzen tijd meer wordt aanvaard. Ook daarop zal ik straks terug komen. Prof. Wildeboer heeft indertijd gezegd: Wij moeten den Bijbel aanvaarden zooals God ons dien gegeven heeft, d.w.z. als een boek, waarin ook tegenstrijdigheden en misvattingen voorkomen. Maar het komt er op aan ons aan Jezus over te geven. En wij doen dat niet uit eigen keuze, maar omdat Hij door Zijn Geest ons daartoe dringt.

Ik wil trachten in de volgende bladzijden de geschiedenis van het volk Gods, zooals de H. S. ons die beschrijft, te verhalen. Omdat wij daarbij door het geloof in Jezus Christus worden geleid, moeten wij vooral het O. T. kritisch lezen, d.i. met oordeel des onderscheids, maar geleid door Hem, die door Zijn Geest beslag op ons heeft gelegd. De geschiedenis van het volk Gods van Abraham tot Jezus is niet één opgaande lijn, er is in die geschiedenis ontrouw en afval, vooral ook vermenging van het heilige met het wereldsche.

Wij kunnen alleen trachten te scheiden door te onderscheiden en al weten wij natuurlijk, dat wij ons daarbij aan menselijke dwalingen zullen schuldig maken, wij durven het toch te beproeven, omdat wij trachten te gaan volgens ons geloof in Christus Jezus.

INLEIDING

De Bijbel (letterlijk Biblia: boeken) is een verzameling van 66 geschriften uit zeer verschillende tijden, van zeer onderscheiden inhoud en van zeer ongelijke waarde voor ons godsdienstig leven. Toch vormen deze boeken in zekeren zin een éénheid. Wij verstaan dit het best, wanneer wij het eerste hoofdstuk van den Bijbel plaatsen naast de laatste (Gen. I naast Openbaring XXI en XXII). Het eerste hoofdstuk bevat het verhaal van de Schepping en zegt ons, dat alles wat bestaat uit God is en in beginsel dus goed (vgl. Gen. I vers 31). En de laatste hoofdstukken uit het boek der Openbaring beschrijven ons de herschepping: een nieuwen hemel en een nieuwe aarde, waarin Gods heerlijkheid zich ten volle zullen vertoonen. Tusschen dit begin en het einde ligt dan de geschiedenis van de wereld, die van God is afgevallen en daardoor in verwarring en ellende is gekomen, maar die toch niet door God wordt losgelaten en daarom eenmaal weer hersteld wordt.

In het middelpunt van die geschiedenis van afval en herstel staat, gelijk boven werd gezegd, de persoonlijkheid van Jezus Christus. Het O. T. meldt het verhaal der voorbereiding van Zijn komst (vooral van Genesis XII af). Het N. T. verhaalt ons Zijn verschijning en Zijn blijvende macht, waardoor eenmaal alles, wat zich tegen God verzet, zal worden overwonnen.

De Bijbel is het Woord Gods, de roepstem, die van Hem uitgaat om Zijn volk te verzamelen, het volk, dat Hij ter overwinning leidt. Vooral door Christus komt die roepstem tot ons en het N. T. heeft dus voor ons de grootste waarde, maar wanneer wij de stem van Christus hebben gehoord, kunnen wij toch ook de groote beteekenis van het O. T. als wijzende op Christus verstaan.

HOOFDSTUK I

DE WERELD-BESCHOUWING VAN DEN BIJBEL

GENESIS I TOT XI.

De Bijbel begint, zooals boven werd gezegd, met het verhaal der Schepping (Genesis I en II : 1—3). Daarna komen de verhalen van het paradijs en van den zonde-val (Gen. II en III) van Kaïn en Abel (Gen. IV : 1—16) van den zondvloed (Gen. VI—IX) en van den torenbouw van Babel (Gen. XI : 1—9).

Ik heb deze hoofdstukken genoemd: De wereld-beschouwing van den Bijbel en gebruik dit woord in onderscheiding van het wereldbeeld. Met het wereldbeeld van den Bijbel wordt bedoeld, hoe de schrijvers der bijbel-boeken zich voorstelden dat het heelal was samengesteld. Die voorstelling is verouderd en heeft met onze godsdienstige opvattingen niets te maken. Zij meenden — evenals alle menschen van hun tijd — dat de aarde een plat vlak is, dat drijft op een groote zee en waarboven zich een hemel-koepel welft (vgl. Ex. XX : 4); ook meenden zij, dat de aarde het middelpunt van het heelal is. Dat wereldbeeld heeft voor ons geen waarde meer. Maar onder de wereld-beschouwing verstaan wij gansch wat anders, dit n.l. of men de wereld beschouwt als goed of als niet goed; haar toestand normaal acht of abnormaal. En deze *wereldbeschouwing* is niet de vrucht van wetenschappelijk onderzoek, is ook van ons wetenschappelijk wereldbeeld volkomen onafhankelijk, maar wordt door ons zedelijk en geestelijk inzicht bepaald; met andere woorden: zij is een daad van geloof.

Zoo bevatten de hoofdstukken I—XI van Genesis een geloofsbelijdenis. Het kan wel zijn, dat enkele der daarin vermelde verhalen, zooals b.v. het verhaal van den zondvloed, ook met historische gebeurtenissen verband houden, maar dat is voor ons geloofsleven van geenerlei beteekenis. Waar het op aankomt is dit, dat hier de opvatting wordt gehuldigd, dat de toestand der wereld abnormaal is, of zooals het in Bijbelsche taal luidt: zondig.

De wereld is uit God, dus in beginsel goed (Gen. I). Zij is door het Woord Gods ontstaan, door de opperste wijsheid. Vooral het leven, dat groote ondoorgroendelijke mysterie, wijst ons op het goddelijke, dat in de wereld is (vgl. Joh. I : 1—4).

Maar er is in die wereld bederf gekomen. De mensch, de beeld-drager Gods, die tot taak had in gehoorzaamheid aan zijn Schepper,

het wereldplan Gods te helpen voltooien (vgl. Gen. I : 26—28) heeft zijn vrijheid misbruikt en is van God afgefallen.

Genesis II : 8—25 beschrijft ons den paradijs-toestand, den toestand zooals God zich dien gedacht heeft: den mensch in gehoorzaamheid en onschuld de aarde bearbeidende (Gen. II : 15) en in kennis van het geschapene doordringende (Gen. II : 19); doch daarbij zich bewust, dat hij gehoorzaam en onderworpen moet wezen aan een gebod van God, dat hij niet begrijpt — gehoorzaamheid is altijd voor een groot deel buigen voor het ondoorgrondelijke — (vgl. Gen. II : 16 en 17).

Genesis III meldt ons echter, hoe de mensch, door duivelsche machten misleid, aan God ongehoorzaam wordt, hoe hij uit het paradijs daarom moet verwijderd worden en hoe het leven op deze aarde daardoor vol leed en moeite wordt.

Een verklaring van het ontstaan van het kwaad in deze, door God goed-geschapen, wereld geeft dit verhaal niet. Immers, de slang, die het beeld is der anti-goddelijke machten, verschijnt zonder dat wij hooren hoe deze in de wereld is gekomen. Een verklaring van het ontstaan van het kwaad kan niet gegeven worden. Het komt er slechts op aan, dat men het kwaad als kwaad erkent; als iets anders dan een nog-niet-goed of een door God gewilden tegenstand, waarmee de mensch strijden moet om zich te ontwikkelen. De Bijbel leert ons, dat het zedelijk kwaad afval is, verzet tegen God. God heeft toegelaten, dat er gode-vijandige machten in de wereld zijn, waardoor zonde en lijden ontstaan. Men moet beginnen er zich rekenschap van te geven of men deze wereld-beschouwing kan aanvaarden. Nog eens: de wetenschap geeft hier geen antwoord; ons geweten of ons zedelijk inzicht moet hier beslissen. Achten wij de wereld, waarin een onvergankelijke kiem van goddelijke heerlijkheid ligt, maar die vol lijden en vol ongerechtigheid is, normaal of achten wij haar abnormaal? Dat is de groote vraag, waarvoor de Bijbel ons in deze aanvangs-hoofdstukken plaatst. Ieder moet daar voor zich persoonlijk een antwoord op geven. En van dat antwoord hangt het m.i. af, of men het verdere in den Bijbel kan verstaan. De Bijbel zegt: wij leven in een gebroken wereld, een wereld, die van God is afgefallen en daarom in verwarring verkeert.

Maar hiermee is de beschrijving van de wereld-beschouwing des Bijbels niet ten einde. In Gen. III : 15 wordt de belofte gegeven, dat ten slotte de slang, dat is de satanische macht, zal overwonnen worden. God laat dus deze van Hem afgefallen wereld niet los en door het

zenden van Christus heeft hij die belofte der eindelijke overwinning van de macht der duisternis in beginsel vervuld.

Wat nu verder in deze eerste hoofdstukken van den Bijbel gegeven wordt, beschrijft de voortgaande verwording der wereld of der menschheid. Wanneer de band met God is verbroken, komt ook de strijd, de haat, tusschen de menschen onderling (Gen. IV : 1—16 Kain en Abel). De ontwikkeling gaat voort, maar haat en hoogmoed groeien (Gen. IV : 17—24). Het bederf neemt zóó groote afmetingen aan, dat er een vernietigend oordeel Gods komen moet, maar door dat oordeel heen wordt één gezin behouden, waaruit de menschheid opnieuw wordt opgebouwd. God laat Zijn werk niet varen! (De verhalen van den zondvloed en van Noach, Gen. VI—IX). Uit zichzelf kan de menschheid echter de orde niet herstellen. (Het verhaal van den torenbouw van Babel (Gen. XI : 1—9).)

Al deze verhalen beelden dus in mythische vormen diepe geestelijke waarheden uit. Zij beelden een wereld af, die beginselen van goddelijk leven in zich bergt, maar die te worstelen heeft met anti-goddelijke machten, welke zij in eigen kracht niet kan overwinnen (vgl. Gen. III : 23, 24).

HOOFDSTUK II

DE OORSPRONG VAN HET VOLK GODS

DE GESCHIEDENIS DER AARTSVADERS GEN. XII TOT L.

Bij Genesis XII begint een geheel nieuw gedeelte van den Bijbel. God roept Abraham en zegt, dat uit hem een volk zal worden opgebouwd, waardoor deze afgefallen wereld tot Hem zal teruggebracht worden. (Gen. XII : 1—3). En Abraham gelooft, d.w.z. hij vertrouwt en gehoorzaamt. (Gen. XII : 4, vgl. ook Hebr. XI : 8—10). In den geheelen Bijbel, ook in het N. T., behoudt deze figuur van Abraham groote beteekenis. Hij is het toonbeeld van den geloovige en ofschoon men tegenwoordig tamelijk algemeen aanneemt, dat hij een historische figuur is, heeft toch dit geloofs-karakter beteekenis ver boven zijn historische verschijning uit. Hij is een onwereldsch man (Gen. XIII), een man vol ontferming, ook tegenover menschen, die hij niet kent, vol ontferming voor zondaren (Gen. XVIII : 17—33). Maar hij is bovenal de man, die ondanks zware beproeving ten gevolge van het

uitblijven der vervulling van Gods beloften, zij het onder struikelen en vallen, het geloofs-vertrouwen telkens herwint, (vgl. Gen. XV : 1—6; Gen. XVIII : 1—15 en vooral Gen. XXII : 1—21; vgl. Hebr. XI : 17—19 en Rom. IV : 1—3, 16—22).

De blijvende beteekenis van de geschiedenis van Abraham is dus deze, dat de wereld alleen kan gered worden door geloof in God (d.i. vertrouwen en gehoorzaamheid) gelijk haar ellende de vrucht is van ongeloof (wantrouwen en ongehoorzaamheid). En vooral ook dit, dat dit geloof alleen dan een kracht des behouds kan worden, wanneer het in een volk werkelijkheid wordt. De Bijbel bevat niet alleen of vooral een verzameling van schoone en verhevene voorstellingen aangaande God en Zijn wil, zooals sommigen meenen: b.v. de ontwikkeling van de gedachte van het montheïsme of van den ethischen godsdienst; maar hij bevat het verhaal van de wording, de ontwikkeling, de telkens weer indringende ontaarding en dan weer de door God bewerkte herschepping van het *volk*, dat Hem „dient en vreest”. Het is niet het abstrakte denken of redeneeren waardoor de wereld behouden zal worden, maar de realiteit van het leven met God.

In dit verband is het ook van beteekenis erop te letten, dat het geloof van Abraham, den vader der geloovigen, zich niet richt op de verwachting van eigen zaligheid, maar op de geboorte van een zoon, waaruit het volk — het groote volk waarvan God hem (Gen. XII : 2) gesproken heeft — kan worden opgebouwd. Dit geloof mist alle zelfzuchtigheid en het gaat ook niet uit naar de gewoon menschelijke vader-vreugde, het gaat uit naar vervulling van beloften Gods tot heil der wereld.

De figuur van Isaäk, den tweeden aartsvader, treedt weinig naar voren. Uit zijn geschiedenis is vooral van belang de wijze, waarop een vrouw voor hem wordt gezocht (Gen. XXIV, let op de aantrekkelijke figuur van den knecht van Abraham: Eliëzer, vgl. Gen. XVI : 2).

Zeer uitvoerig wordt daarentegen de derde aartsvader Jacob (later Israël geheeten) geteekend. Hij is een geheel ander karakter dan Abraham. Is deze de ideële Israëliet, de waarachtige vrome, Jacob zouden wij kunnen noemen: den reëelen Israëliet, den man met allerlei klein-menschelijke eigenschappen, waarvan hij verlost moet worden, vooral ook in zijn geloofsleven. Toch komt hij in één punt met Abraham overeen: het oprecht verlangen om mede-stichter van het volk Gods te zijn. Hij munt in dat opzicht uit boven zijn broeder Ezau, die ons overigens om zijn karakter meer aantrekt: een open en royaal

man, maar die alle diepte en ernst, alle liefde voor de hooge gedachten Gods mist.

Aan Rebekka, de vrouw van Isaäk, is vóór de geboorte harer kinderen, de godsspraak te beurt gevallen, dat de meerdere den mindere dienen zal (Gen. XXV : 23). Dit beduidt, dat de jongste van haar tweeling het hoofd van den stam of aartsvader worden zal. Wij moeten aannemen, dat Jacob dit geweten zal hebben. Hij had daarom de vervulling dier profetie moeten afwachten. Maar hij is daartoe niet in staat. Hij kan niet vertrouwen en aan God overlaten. Hij neemt zijn lot in eigen hand en tracht langs slinksche wegen het hooge doel, waarnaar zijn hart uitgaat, te bereiken. (Vgl. Gen. XXV : 27—34 en Gen. XXVII). Gevolg hiervan is, dat hij juist verder van het begeerde doel afkomt. Hij moet vluchten en twintig jaren van harde ballingschap doorbrengen bij zijn oom Laban, een vrek. (Gen. XXIX : 1—31; Gen. XXXI : 38—42). Dan keert hij weder; maar deze lijdenstijd zou hem niet gelouterd hebben, wanneer God zich niet over hem had ontfermd. De God Abrahams, dien ook hij als zijn God belijdt, laat hem ondanks zijn grove zonde niet los (Gen. XXVII : 11—22) en Hij verlost hem in zijn diepsten geestelijken nood (Gen. XXXII : 1—30, waar de volle ellende van den angst — noodzakelijk gevolg van een kleingeloof, dat eigen wegen angstvallig zoekt — hem overvalt, door God zelf op hem wordt geworpen, maar door diep innerlijke worsteling overwonnen wordt). Hij kan eerst dan waarlijk aartsvader worden en ontvangt den naam: Israël, strijder Gods.

Bij de beschouwing van de figuur van Jacob moeten wij echter in het oog houden, dat naast het onsympathieke, het bedriegelijke en berekenende, ook hooge eigenschappen van zijn karakter geteekend worden. Hij is een man van groote trouw, in staat tot echte liefde (vgl. Gen. XXIX : 1—18 en 28 en daarnaast Gen. XLVIII, het verhaal van zijn sterven, waar hij nog Rachel gedenkt). Vgl. ook zijn groote liefde voor Jozef, bij wiens verdwijnen hij niet wil vertroost worden. Gen. XXXVII : 34—35 (de meeste menschen worden spoedig en gemakkelijk vertroost, omdat zij de pijn, die aan echte liefde verbonden is, vreezen.) Vgl. ook het schoone verhaal van het wederzien van Jozef Gen. XLVI : 28—30.

Het slot van het boek Genesis bevat het verhaal der geschiedenis van Jozef. Dit is een soort aanhangsel aan de geschiedenis der aartsvaders. Door zijn gaan naar Egypte wordt de eerste ballingschap van Israël voorbereid. Maar gelijk hij ondanks verdrukking en onrecht, ja

door de wijze waarop hij deze draagt, tot eere komt, zoo moet ook het volk door de verdrukking gelouterd worden.

Het eigenlijke in het karakter van Jozef is: plichtmatigheid. Hij vraagt nooit: waarom overkomt mij dit of dat, maar alleen: wat vraagt God in elke levens-omstandigheid van mij. En door deze nauwgezetheid kan het onrecht hem nooit breken en wordt hij ten slotte de redder van zijn stam uit de ellende van den hongersnood (vgl. Gen. XXXVII en XXXIX tot XLI, ook hfdst. XLII—XLV).

Ten slotte bereikt zijn karakter een hoogtepunt. Het loon van zijn gehoorzaamheid is niet vooral zijn hooge positie aan Farao's hof, maar het erkennen van Gods trouw, waardoor ook zijn stam werd gespaard (vgl. Gen. L : 15—21).

HOOFDSTUK III

MOZES

HET BOEK EXODUS EN ENKELE STUKKEN UIT NUMERI EN DEUTERONOMIUM

Het eind van Genesis meldt het begin der ballingschap van Israëls stam in Egypte. Exodus, wat uittocht beteekent, meldt de verlossing uit dit land. Hoofdpersoon in dit boek is: Mozes, de eigenlijke stichter van het Volk Israël.

Hij wordt geboren in een tijd, dat Israël in den vreemde verdrukt wordt en op wonderbare wijze door God gered (Ex. I en II : 1—10). Ofschoon de voorrechten van een koningszoon genietend, wordt hij vrijwillig één met zijn lijdend volk (Ex. II : 11 en 12, vgl. Hebr. XI : 24—26). In eigen kracht kan hij echter voor zijn volk niets doen; hij gaat den weg van menschelijke wijsheid, die dwaasheid is; het volk zelf wil zijn hulp ook niet en hij moet vluchten (Ex. II : 13 v.v., vgl. Handelingen VII : 20—22). Toch kan hij zijn volk niet vergeten (Ex. II : 22).

Doch hoofdzaak is, dat God Zijn volk niet vergeet. Hij laat het kwaad wel toe, maar Hij laat toch Zijn reddingsplan niet los. Het volk, dat Hem daartoe dienen moet, kan niet ten onder gaan (Ex. II : 23, 24). God voert de redding van Zijn volk uit, maar Hij doet dit door zijn uitverkorenen. Hier door Mozes, een profeet, d.i. een door God geroepene. „Dat deze man aan de wieg van het volk Israël heeft gestaan — zoo zegt een bekend geleerde — heeft op dit volk zijn stempel gedrukt alle tijden door. Mozes is niet in de eerste plaats

een staatsman of een krijgsman, ook niet alleen de wetgever, hij is de man Gods, de door God bezielde: de profeet."

Het bekende verhaal van zijn roeping leert ons wat een profeet is. (Ex. III : 1—10). God openbaart zich aan hem, maar hij moet op een afstand blijven; God geeft hem Zijn opdracht, een opdracht van groote liefde en trouw, maar Mozes, die tevoren heeft gemeend, dit in eigen kracht te kunnen doen, schrikt nu voor die opdracht als voor iets onmogelijks terug, (vgl. Ex. III : 11—14; Ex. IV : 1—17). God moet hem dwingen en uitdrijven en dan gaat hij (Ex. IV : 18) omdat hij moet gaan (vgl. bij dit verhaal van zijn roeping ook het getuigenis van Jeremia hfdst. XX : 7—9).

Mozes gaat dan zijn werk verrichten en het verhaal daarvan is — zooals het verhaal van alle werk in dienst van God — een verhaal van voortdurende teleurstelling, tegenwerking en gevaar.

Eerst tegenstand van het volk, dat bij de eerste teleurstelling terug wijkt. Maar hiertegenover ontvangt Mozes de kracht der volharding van God (Ex. V). Dan tegenstand van den Farao, die het volk niet wil laten trekken, maar die hiertoe gedwongen wordt, omdat de plannen Gods niet door menschen kunnen verijdeld worden. Het meest dramatisch komt deze geloofs-overtuiging naar voren in het verhaal van den doortocht door de Roode Zee, waar ook de natuur schijnt te willen meewerken om Farao te helpen. Maar God zet Zijn plannen door en wie zich daartegen verzet moet ten onder gaan. Hij zet Zijn plannen door en beheerscht ook de krachten der natuur, maakt dat zij Hem dienen. (Ex. XIII : 17—21; XIV : 5—31; XV : 1—12, 18, 20, 21).

In de verhalen der tien plagen (Ex. VII—XI) komt deze zelfde gedachte naar voren. Bizonder treffend zijn in deze verhalen, die overigens voor ons gevoel weinig stichtelijk zijn, de volgende gedachten: natuurrampen kunnen uitingen van Gods wil zijn, waardoor Hij degenen, die zich tegen Hem verzetten, treft; het geheele volk moet meelijden onder de zonde van zijn vorst; dat deze vorst zich verzet, wordt ten slotte een zedelijke noodwendigheid: zijn hart wordt verhard (zie Ex. IX : 12; X : 1). God zelf gebruikt dat verzet tegen Zijnen wil om Zijne eer te duidelijker aan het licht te doen treden.

Wij moeten er ons voor wachten in deze opvattingen altijd geldende oplossingen of verklaringen van Gods bestuur te zien, door b.v. te meenen, dat natuurrampen altijd openbaringen van Gods wil zouden zijn of dat zonden altijd gevolg zouden zijn van een verharding des

harten, die door God is bewerkt. Wij hebben hier problemen voor ons, waarmee in den Bijbel voortdurend wordt geworsteld. Vooral in het N. T. wordt de opvatting, dat wij hier met altijd geldende „waarheden” te doen zouden hebben, nadrukkelijk afgewezen (vgl. Luc. XIII : 4, 5 en Joh. IX : 1—3).

De uittocht uit Egypte wordt gevierd door de instelling van het Paaschfeest (Ex. XII : 1—27), een feest, dat nog altijd het hoofdfeest is, het geboortefeest van het volk Israël.

Na het verhaal van de redding uit Egypte komt de geschiedenis van den tocht door de woestijn en het verblijf te Kadesch Barnea, een tijdperk van 40 jaren. Ook hier staat de gedachte op den voorgrond, dat niet Mozes het doet, maar dat God het doet. Hij leidt het volk door wolkkolom en vuurkolom (Ex. XIII : 17—21); Hij geeft bitterheid en zoetheid (Ex. XV : 22—27); Hij voedt het volk en Hij drenkt het met water (Ex. XVI, vgl. Num. XI en Ex. XVII : 1—7); Hij overwint Zijn vijanden, de Amalekieten (Ex. XVII : 8—15) en Hij bestuurt het woord van den profeet, die wordt gehuurd om Zijn volk te vervloeken, maar wiens woord Hij in zegen verkeert (Numeri XXII—XXIV).

Het hoogtepunt echter in de geschiedenis der leiding van het volk, zooals God die door Mozes tot stand brengt, is de wetgeving. Hieraan gaat vooraf het verhaal van de eerste organisatie, zooals Mozes die op raad van zijn schoonvader, Jethro, tot stand brengt (Ex. XVIII) en voorts het verhaal der legering bij den heiligen berg, de Sinaï (Ex. XIX, vgl. vooral de verzen 3 vv., waar de machtige gedachte wordt uitgesproken, dat Israël een heilig volk moet zijn, een priesterlijk, een koninklijk volk). Daarna wordt de grondwet, de wet der tien geboden, afgekondigd (Exodus XX : 1—17, vgl. Deuteronomium V : 6—21, waar met enkele belangrijke wijzigingen dezelfde 10 geboden voorkomen).

In de hoofdstukken Ex. XX : 22—XXIII : 33 vinden wij het zoogenaamde bondsboek: een verzameling van wetten, waardoor het dagelijksch leven moet geregeld worden. Zij hebben voor ons waarde als een eerste poging om dat dagelijksche leven naar hoogere beginselen te ordenen. Enkele bepalingen treffen daarin bijzonder: b.v. die over de slavernij (Ex. XXI : 1—11, vgl. Deut. XXII : 15, 16), die der

bescherming van de zwakken (Ex. XXII : 21—27, XXIII : 6—9). Pijnlijk doen daartegenover aan de voorschriften tot uitroeiing van de bewoners des lands bij de aankomst in Kanaän (Ex. XXIII : 20—33, vgl. Deut. VII : 1—11; XII : 1—11). Zonder zulk een uitroeiing der oorspronkelijke bewoners werd het onmogelijk geacht, dat Israël zijn godsdienst zou kunnen handhaven; de godsdienst der Kanaänieten was vol onzedelijkheid en wreedheid. Toch is hier een standpunt, dat hemelsbreed van dat van het N. T. verschilt. De zendingsgedachte, die daar op den voorgrond treedt, ontbreekt hier geheel en al.

Ten slotte vinden wij in het bondsboek enkele wetten over den cultus of eeredienst die later onder Israël zoo'n groote plaats innam (zie Ex. XXII : 29 vv.); men neemt hierbij aan, dat voor den eerstgeborene onder de zonen een dier als plaatsvervangend offer werd gegeven, daar het kinder-offer in het geheele O. T. als een gruwel der afgoderij gegolden heeft; vgl. voorts: Ex. XXIII : 10—16, waar de oudste bepalingen van het Sabbathsjaar en aangaande de drie groote feesten staan opgeteekend.

De geschiedenis der wetgeving eindigt met het bericht der bondssluiting (Exodus XXIV : 1—8). Voor ons heeft dit bericht vooral ook waarde omdat Jezus bij de instelling des avondmaals (Matth. XXVI : 26—28, waarbij de woorden „Nieuwe Testament” misschien door: „Nieuwe Verbond” vertaald moeten worden) op deze bondssluiting van God met Israël terugwijst.

Reeds aanstonds volgt echter na deze bondssluiting de afval van het volk, een beeld van wat in de geschiedenis van Israël zich telkens herhaalt: de afgoderij met het gouden Kalf (Ex. XXXII : 1—24, 30—34; men houdt de verzen 25—29 voor een later toevoegsel). Aangrijpend komt hierbij de adel van het karakter van Mozes uit in de verzen 30 vv. In verband hiermee lette men op de berichten aangaande den vertrouwelijken omgang van God met Mozes (Ex. XXXIII : 7—11, 12—23; Ex. XXXIV : 1—10, 28—35).

Hij blijft tot den einde toe de uitverkoren dienstknecht van God en Deze handhaaft het gezag van Zijn knecht, zoo dikwijls menschen dit aantasten (vgl. Numeri XIII : 1—16). Let vooral op vers 3, waar van Mozes wordt gezegd, dat hij een zeer zachtmoedig man was. Hij verdraagt het aantasten van zijn persoonlijke eer zonder veel ergernis, terwijl het aantasten van de eer Gods — zooals bij het aanbidden van het gouden kalf (Ex. XXXII) — hem in brandenden toorn ontsteekt. Ook wordt om Mozes' wil het gezag van Aäron den opperpriester ge-

handhaafd (Num. XVII : 1—11). Dat zijn staf bloesems en vruchten voortbrengt is een zinnebeeld waarmee bedoeld wordt, dat alleen *die* leiding, die tengevolge heeft dat zij vruchten draagt, de ware is.

En toch, ofschoon hij de uitverkorene Gods is, moet Mozes, wanneer hij in gehoorzaamheid en vertrouwen tekort schiet, daarvoor boeten, zoowel als zijn broeder Aäron (vgl. Num. XX : 1—13). Mozes moet sterven, zonder dat hij het doel van zijn leven: het leiden van het volk in het beloofde land, heeft bereikt. Hij bidt tot God om afwendig van die straf (Deut. III : 23—29), maar tevergeefs. Hij ziet het land van verre, maar mag er niet ingaan (Deut. XXXIV). Zijn troost mag echter wezen, dat hij den arbeid legt in de handen van Jozua, die het door hem begonnen werk zal voltooien.

HOOFDSTUK IV

DE VESTIGING IN KANAAN

DE BOEKEN JOZUA EN RICHTEREN

In den Hebreuwschen Bijbel worden deze boeken niet, zooals bij ons: „Historische boeken” genoemd, maar — evenals de boeken der Koningen — „De vroegere profeten”. Deze titel is juister, want al geven zij historische gebeurtenissen, de bedoeling is toch vooral om aan te toonen, dat God Zijn volk leidt; dat Hij de ongerechtigheden van dat volk straft, zoodat het tenslotte in ballingschap gaan moet; maar dat Hij het toch ter wille van Zijn plan tot redding der wereld, ook in die ballingschap bewaart.

Dit alles zijn profetische gedachten, want het wezen der profetie is niet, wat velen meenen, voorspelling, maar dit, dat men den gang der geschiedenis niet ziet als een spel van krachten, waarbij de sterkste het winnen moet, maar als een ontwikkeling en een openbaring van een bepaald plan Gods. Wat in de geschiedenis gebeurt, wordt door den profeet gezien als daad, veelal als gericht van God, maar een gericht dat loutert, niet alleen verplettert.

In de verhalen der boeken van Koningen en Kronieken wil ik daarom ook, waar dit in den samenhang past, gedeelten opnemen uit de boeken der profeten, wier woord ons in hun geschriften is overgeleverd: onze Schrift-profeten.

De boeken Jozua en Richteren bevatten weinig, dat ons stichten kan. Zij verhalen hoe het volk Israël een plaats veroverde in het beloofde

land, het land Kanaän, waar de stamvaders hadden gewoond en waar, zooals men tegenwoordig op grond van wetenschappelijk onderzoek aanneemt, een deel van het volk, dat niet naar Egypte was getrokken, was blijven wonen.

Deze verovering van het land gaat op de wijze, waarop dit in de geschiedenis altijd is geschied: door oorlog, bedrog en onderdrukking. Het „volk Gods” verwerft zich in de wereld een plaats en handhaaft zich met groote inspanning, op dezelfde wijze, waarop volkeren, die God niet kennen, dat gedaan hebben en nog doen. De kinderen Israëls, die onder Jozua en zijn opvolgers optrokken, zullen wel van hun goed recht op Kanaän overtuigd zijn geweest, maar de wijze, waarop zij hun recht trachten te verkrijgen, is wreed. In dit opzicht bestaat er een groot onderscheid tusschen O. en N. T.

De overtuiging, die Jezus bij zijn gevangenneming uitspreekt, dat „allen, die het zwaard nemen ook door het zwaard zullen vergaan” (Matth. XXVI : 52) — en de geschiedenis bewijst, hoe waar dit is — kent men in het O. T. nog niet. Ook in dat opzicht blijkt, dat het ware „volk Gods” eerst onder dezen Koning tot stand komt.

Echter komt ook — zooals wij later zullen zien — bij de z.g. Schrift-profeten reeds de overtuiging naar voren, die in Jezus volle werkelijkheid wordt. Er is echter in de oorlogen van het O. T. toch iets, dat deze van andere oorlogen, ook in onzen tijd, onderscheidt. De leiders des volks zijn overtuigd, dat het „oorlogen des Heeren” zijn, d.w.z. oorlogen, die gevoerd worden uit een ideëel motief: om het volk, dat Gods openbaring draagt, te handhaven, en oorlogen die uitsluitend krachtens de hulp van God tot een goed einde komen. Ook waar men overtuigd is, dat geweld nooit het volk Gods tot ware overwinning brengt, kan men de godsdienstige beteekenis van verhalen der boeken Jozua en Richteren erkennen. Intusschen dient ook erkend, dat zij niet zelden aanleiding hebben gegeven tot schandelijk misbruik van den Bijbel. Toen de Puriteinen in Virginia zich vestigden, hebben zij met een beroep op „Gods Woord” de oorspronkelijke bewoners van dit land op dezelfde wijze uitgeroeid als de Israëlieten dit de Kanaänieten hebben trachten te doen. En dit geval staat stellig niet op zich zelf. Men moet daarom vooral deze O. T. verhalen lezen met kritiek, geleid door den geest van Christus, die ons het ware onderscheidingsvermogen geeft. Dit geldt natuurlijk niet alleen voor de verhalen uit de boeken Jozua en Richteren, maar ook voor die uit verschillende andere O. T.-sche geschriften.

Vóórdat ik enkele verhalen uit deze boeken meer naar voren breng, wil ik nog op wat anders wijzen. De vestiging van Israël in Kanaän beduidt ook den overgang van het nomaden-leven tot het leven van een cultuur-volk. Het zwervend herders-leven eindigt (althans voor het grootste deel des volks, vgl. echter Numeri XXXII) en het leven van een landbouwend volk begint. Dit is van groote beteekenis geweest voor den godsdienst. Zoolang de Israëlieten een zwervend herdersvolk waren, konden zij hun eigen, dus ook hun godsdienstig, karakter gemakkelijker bewaren dan toen zij aan bepaalde plaatsen gebonden dagelijks met andere volkeren in aanraking kwamen en zelfs van hen kennis van den landbouw leeren moesten. Wat beschaving betreft, stonden de Kanaänietische volkeren boven de Israëlieten; wat godsdienst betreft, ver beneden hen. De godsdienst der Kanaänieten was natuurdienst, dat beteekent: deze godsdienst was zedeloos en wreed, vereering van Baäl, den god der vruchtbaarheid en zijn vrouw Astarte, en van Moloch, den god van onweer en verwoesting en zijn vrouw Aschera.

Terloops zij hier opgemerkt, dat uit het bovenstaande blijkt — wat telkens in de geschiedenis der menschheid aan het licht treedt — dat kultureele ontwikkeling allermint noodzakelijk en als-van-zelf-sprekend ook het godsdienstig-zedelijk leven gunstig beïnvloedt. Bij hoog en sterk opbloeiend verstandelijk en technisch leven vindt men vaak zeer laag-staande godsdienstige voorstellingen en zedelijke normen.

Het spreekt vanzelf, dat de natuur-godsdienst der Kanaänieten een sterken en uiterst nadeeligen invloed op de Israëlieten geoefend heeft. Bij de bespreking van het werk van Mozes heb ik weinig vermeld van den cultus of ritueelen eeredienst, die door hem ook moet zijn ingesteld. Ten deele, omdat hierin veel onzekers is, wat betreft den Mozaïschen oorsprong, maar vooral, omdat voor ons tegenwoordig godsdienstig leven deze cultus-wetten weinig of geen beteekenis meer hebben. Intusschen, het is wel zeker, dat de godsdienst der herdersstammen in de woestijn ook bestaan heeft in het brengen van offers en het houden van feesten. Men had daarvoor een centraal heiligdom: de tent der samenkomst, terwijl de arke des verbonds, die voor het leger uitgedragen werd wanneer men op marsch was, in dit heiligdom werd neergezet, wanneer men — zooals te Kadesch Barnea — eenigen tijd op dezelfde plaats bleef. Bij de vestiging in Kanaän werd dit heiligdom waarschijnlijk opgericht te Silo in Ephraïm (het Noorden des lands). Deze plaats was echter voor vele stammen moeilijk te bereiken, hetgeen

ten gevolge had, dat men den eeredienst verrichtte op plaatsen als Bethel e.a., waaraan weliswaar aartsvaderlijke tradities verbonden waren, maar waar ook de Kanaänieten hun zedeloze en gruwelijke godsdienstige praktijken uitoefenden. Gevolg hiervan was vermenging, soms tot onherkenbaar wordens toe, van Baäl- en Moloch-dienst met Jahve-dienst. Ja deze laatste dreigde geheel in den eerstgenoemden onder te gaan.

Ten slotte was een gevolg der vestiging in Kanaän dat de volke-eenheid verbroken werd.

Het is in verband met deze feiten te begrijpen, dat er groepen van Israëlieten waren, die deze vestiging en den daarmee gepaard gaanden kultureelen vooruitgang als een ramp, een afval van God, beschouwden. Dit waren de groepen der Rechabieten, die in tenten bleven wonen en landbouw, vooral wijnbouw niet wilden beoefenen. Zij hebben zich eeuwen lang gehandhaafd (vgl. Jeremia XXXV). Een andere secte, die der Nazireërs, waarover later, ging minder ver, maar wilde toch ook de oud-vaderlijke zeden handhaven.

In het boek Josua, dat de aanvankelijke verovering van het land Kanaän meldt — de oorspronkelijke bewoners werden echter geenszins verdreven — is vooral van stichtelijken aard het slothoofdstuk (Jozua XXIV), waar de gedachte naar voren komt, dat Jahve aan Zijn volk dit land gegeven heeft en dat dit daarom in gehoorzaamheid aan Hem moet bewoond worden.

Uit het boek der Richteren, dat in hoofdzaak erover handelt, hoe de stammen Israëls zich met veel moeite in het veroverde gebied staande hielden, zijn vooral de volgende hoofdstukken van beteekenis: Richteren IV en V, de geschiedenis van Barak en Debora (Richteren V, het lied van Debora, is een der oudste voortbrengselen der Iraëlietische letterkunde). Deze geschiedenis is van een ontstellende wreedheid, maar de drang naar herstel van de eenheid des volks, die er in naar voren komt, heeft toch zedelijke beteekenis. Verder het verhaal van Gideon (Richteren VII : 1—22; Richteren VIII : 22—35) en daarmee verbonden het verhaal van het koningschap van Abimelech (Richteren IX), waarin vooral de geestige fabel van Jotham den afkeer teekent van het koningschap gelijk dit bij de Oostersche volkeren als despotisme bestond. Het verhaal van Jefta (Richteren XI), die ten gevolge van een onvoorzichtige gelofte zijn dochter offert. (Vondel bezong dit in een van zijn schoonste treurspelen). En het verhaal van Simson (Richteren XIII: 1—25; IV : 1—20; XV : 1—19; XVI :

1—31). Ook verhalen vol van wreedheid en zonder veel stichtelijks, maar toch aangrijpend, omdat er de geschiedenis in geteekend wordt van een man, die als Nazireër aan God was gewijd, een hooge roeping had ontvangen, maar hieraan ontrouw wordt. Zijn groote lichaamskracht, een geschenk van God, stelt hem ten slotte alleen tot een daad van wraakzucht in staat, waarbij hij zelf ook te gronde gaat.

Het boek RUTH, aan dat der Richteren verbonden omdat de geschiedenis ervan in de Richteren-periode speelt, is een der schoonste van het O. T. Het bevat het verhaal van een Moabietische vrouw, weduwe van een Israëliet, die haar land verlaat ten einde haar schoonmoeder Naömi bij te staan en die later — hertrouwd met Boaz — de stammoeder van koning David wordt. (Zie Ruth I : 1—22; II : 1—23; IV : 13—17). Waarschijnlijk is dit boekje veel later geschreven, misschien ten tijde van Ezra in de vijfde eeuw vóór Christus, toen een eenzijdig nationalisme al wat niet „zuiver Israëlietisch” was gering achtte en uitbannen wilde. Daartegenover wordt Ruth, de *Moabietische*, ons gesteld: een toonbeeld van vroomheid en toewijding en . . . de overgrootmoeder van den meest gevierden Israëliet: koning David! De bekrompen richting, die later in het farizeïsme haar hoogtepunt bereikt, heeft dus nooit de alleen-heerschappij gehad.

HOOFDSTUK V

BLOEI EN VERVAL

In de boeken van Samuël en die der Koningen (met parallele plaatsen uit de Kronieken) wordt geteekend de groeiende éénheid van het volk, die echter straks weer door de scheuring in een Noordelijk en een Zuidelijk Israël (Efraïm en Juda) verbroken wordt. Met deze groeiende éénheid gaat gepaard het zich handhaven van den Jahve-dienst (vooral onder de koningen David en Salomo). Toch blijft, vooral na de scheuring en dan met name in het Noordelijke rijk, de heidensche afgoderij voortwoekeren. Hierom wordt ten slotte het oordeel Gods aan het volk voltrokken. Het Noordelijke rijk — Efraïm — verdwijnt dan nagenoeg. Een klein volkje, dat der Samaritanen — ontstaan uit een vermenging van Israëlieten en Assyriërs — is er tot op dezen dag van overgebleven. Het Zuidelijke rijk — Juda — gaat ruim honderd jaren later in Ballingschap en is tot op den huidigen dag blijven bestaan. Zij dragen dan den naam van Judeërs: Joden.

In de boeken van Samuël treden drie belangrijke personen op den voorgrond: Samuël, Saul en David.

SAMUEL

Samuël is de laatste richter. Hij heeft zoowel aan het herstel van de Jahve-dienst als aan den opbouw van de eenheid des volks gearbeitet. Bizarde schoon is de teekening van zijn vrome moeder Hanna (vgl. I Samuël 1 : 1—3, 8—18, 20, 24—28). Weliswaar doet ons vreemd aan de opvatting van de kracht van het gebed en vooral de meening, dat men door geloften aan God te doen invloed op Zijn besluiten kan uitoefenen — een opvatting, die wij ook elders in den Bijbel vinden. Maar de vroomheid van Hanna is zoo door en door echt, dat zij ons toch weldadig aandoet en wij niet anders kunnen denken dan dat deze moeder — ofschoon zij slechts kort met haar zoon is samen geweest — een grooten invloed op haar kind moet gehad hebben. (Samuel wordt evenals Simson een Nazireër, d.w.z. een aan God gewijde. Een Nazireër mocht geen wijn of sterken drank drinken en liet zijn haar groeien, beide als teekenen, dat men buiten het „wereldsche” leven der beschaving stond. Vgl. Num. VI : 1—20. Men kon ook voor een bepaalden tijd Nazireër zijn).

Voorts is van groote waarde het verhaal van de roeping van Samuël (I Sam. III : 1—21). Hij is de eerste profeet na Mozes. Heeft Hanna invloed op hem gehad, zijn geest ontvankelijk gemaakt, God is de schepper van zijn geestelijk bestaan. Dit is het profetische in zijn verschijning: de onmiddellijke roeping van God.

De tijd, waarin deze plaats vindt, is een tijd van diep verval voor Israël, zoowel maatschappelijk als geestelijk (vgl. I Sam. IV : 1—22). De Filistijnen, die eeuwenlang de machtigste vijanden van Israël zijn geweest, treden hier met overwinnende kracht op. Treffend is in dit verhaal vooral ook het sterven van Eli, het type van een welmeenend man, die een post had veel te zwaar voor zijn karakter (vgl. I Sam. IV : 12—22). Samuël echter, die Eli als richter opvolgt, wordt een bezielde aanvoerder van zijn volk (vgl. I Sam. VII : 3—14), ofschoon hij niet — zooals men ten onrechte uit dit verhaal zou kunnen lezen — de Filistijnen voorgoed verslagen heeft (vgl. I Sam. XIII : 19—23). Dat hij — zooals in I Sam. VII : 15—17 vermeld staat — op drie verschillende plaatsen zijn richterschap uitoefende, heeft stellig de éénheid des volks bevorderd.

Dat de wensch des volks (I Sam. VIII : 1—22) om een koning te hebben ook uit deze groeiende éénheid is voortgekomen, is waarschijnlijk, ofschoon het in dit genoemde hoofdstuk niet wordt gezegd. Dat Samuël zich tegen dien wensch verzet, beduidt, dat hij het hooge ideaal: God is koning, wil handhaven en tegelijk, dat er bij hem — evenals bij den schrijver van Richteren — een diepe afkeer bestaat tegen het Oostersche despotisme, waar het volk er is om den vorst en niet de vorst om het volk. Maar God gebiedt hem aan den wensch des volks gehoor te geven. Waar zedelijke onmacht het leven naar het ideaal onmogelijk maakt, moet met de werkelijkheid een compromis worden aangegaan (vgl. vrs 21 en 22).

SAUL

Nu komt de figuur van Saul naar voren: een boerenzoon, die uitgaat om de verdwaalde ezelinnen van zijn vader te zoeken en dan een koningskroon vindt! Zie: I Samuël IX : 1—27 en het verhaal van Sauls zalving I Samuël X : 1—16. Merkwaardig is in dit verhaal het bericht over de profeten, die hier een troep ekstatici zijn, welke Saul in hun opwinding meeslepen. Deze soort profetie, die met het karakter der geroepen des Heeren, zooals Mozes en de latere profeten, niets gemeen heeft, maar een zuiver heidensch karakter draagt en nòg bij heidensche en Mohammedaansche volkeren gevonden wordt, zullen wij nog enkele malen aantreffen.

Voorts is in de geschiedenis van Saul van belang: zijn aanstelling bij loting, maar ten aanzien van het gansche volk (I Sam. X : 17—27; let op de verzen 22 en 27, die voor het karakter van Saul typeerend zijn).

Het eerste optreden van Saul is een daad, waardoor hij op treffende wijze de éénheid des volks bevordert (I Sam. XI : 1—15). Samuël treedt dan als richter af, maar hij blijft zich de geestelijke leider van het volk gevoelen. (Over zijn aftreden: I Sam. XII : 1—5, 14, 15, 22—25; over zijn blijvende bemoeiing met de geestelijke en daardoor ook met de zakelijke aangelegenheden: I Sam. XIII, waar het eerste conflict tusschen Saul en Samuël geteekend wordt). De Filistijnen blijven de groote vijanden en onderdrukkers van het volk, Saul en zijn zoon Jonathan hebben hen krachtig bestreden, maar niet overwonnen. Bovendien wordt aan Saul opgedragen een bloedwraak aan het volk van Amalek te voltrekken, dat op verraderlijke wijze de

Israëlieten in de woestijn had aangevallen (vgl. Ex. XVII : 8—15 en Deut. XXV : 17—19). Deze opdracht, die den koning door Samuël gewordt (I Sam. XV : 1—3) draagt een volkomen heidensch karakter. Saul vervult die opdracht niet, doch geenszins omdat hij hogere en zuiverder opvattingen van den wil Gods heeft, maar uit roem- en hebzucht (I Sam. XV : 4—9); hierdoor komt een volledige breuk tusschen Saul en Samuël (I Sam. XV : 10—31, 35; vgl. ook I Sam. XVI : 1—14: de zalving van David, heimelijk, maar met volkomen verwerping van Saul).

Nu begint de aangrijpende schildering van Saul, wiens geest is verstoord, omdat hij zich bewust is zijn roeping te hebben gemist: niet alleen door Samuël, maar ook door God te zijn verworpen (zie I Sam. XVI : 14—23; ook de verhalen, waaruit zijn aanvankelijke liefde voor David blijkt, maar daarnaast de demon der jaloezie naar voren komt: I Sam. XVIII en XIX; aan het einde van hfdst. XIX wordt wederom een bende massa-profeten geteekend, evenals in hfdst. X).

Over de vervolging van David door Saul zal ik bij de behandeling der geschiedenis van David nader spreken. Hier zij nog vermeld het tragische einde van Saul, die bij zijn laatsten strijd tegen de Filistijnen, omdat hij Jahve niet meer durft te raadplegen, zijn toevlucht neemt tot het raadplegen van een waarzegster, ofschoon hij zelf de praktijk van deze vrouwen eertijds heeft verboden (vgl. I Sam. XXVIII : 1—24). Het verhaal van zijn dood is bijzonder treffend, vooral om den trouw der Jabesieten tegenover den man, die eens hun redder was geweest (I Sam. XXXI).

DAVID

In het tweede boek van Samuël treedt David naar voren. Zijn be-tekenis ligt vooral hierin, dat hij de eenheid van het volk tot stand heeft gebracht; de aartsvijanden der Israëlieten: de Filistijnen, volkomen heeft verslagen; Jerusalem tot het middelpunt van land en volk heeft gemaakt en vooral ook omdat hij de ark des verbonds in Jerusalem plaatste en aldus toonde, dat de dienst van God in het middelpunt staan moet en dat de Jahve-dienst de eenige dienst Gods voor Israël moet zijn.

Hij was inderdaad een groot man, met groote gebreken, welke de Bijbel, die bovenal een eerlijk boek is, niet verzwijgt, doch ook met groote deugden: moed, vroomheid, geestdrift en toewijding; een be-

kwaam man, begaafd, ervaren in den krijg en een goed harpspeler; een man, die in staat was tot groote liefde en die daarom veel geleden heeft; de afgod van het volk.

Onder zijn bestuur is Israël tot grooten bloei gekomen en vooral daarom heeft dit Israël al de eeuwen door, tot nu toe, op *zijn* regeering terug gezien als op het glorie-tijdperk van hun bestaan. Herstel van het koninkrijk van David is het ideaal waar nog naar wordt gesnakt en de Messias, die dit heil brengen zal, ja dat koninkrijk zal maken tot het middelpunt der wereld, wordt daarom „Zoon Davids” genoemd.

Wij kunnen het leven van David in drie deelen verdeelen en moeten dan voor het eerste deel terug gaan naar het eerste boek van Samuël. Deze drie deelen zijn: I de voorbereiding, II de tijd van groeienden voorspoed en III de groote zonde van David en de daarop volgende tijd van lijden en tegenspoed.

De voorbereiding vinden wij in de bovengenoemde verhalen van zijn zalving (I Sam. XVI : 1—13) en van zijn eerste verblijf aan Sauls hof (I Sam. XVI : 14—23). Voorts de overbekende geschiedenis van het verslaan van Goliath I Sam. XVII (volgens 2 Sam. XXI : 19 werd Goliath echter door een zekeren Elhanan verslagen).

Daarna komt vooral de tijd van zware beproeving; niemand kan een knecht Gods wezen, die niet door beproeving is heengegaan; ook hiervan werd boven reeds een en ander gemeld. Saul wordt jaloersch en tracht David uit den weg te ruimen (zie I Sam. XVIII : 5—14, 20—30; I Sam. XIX). Treffend is naast dit verhaal van haat vooral de belangelooze liefde van Sauls zoon Jonathan voor David, van wien hij weet, dat deze in zijn plaats de koningskroon zal verwerven (zie I Sam. XVIII : 1—4; I Sam. XX).

Doch deze hulp van Jonathan mag niet baten; David moet zijn leven redden door de vlucht. Hij leidt dan jaren lang een zwervend leven, het leven van een vrijbouter, en blijft niet vrij van de vlekken, die doorgaans zulk een leven aankleven. Toch worden ons ook uit dien tijd daden van grootmoedigheid van hem verhaald (zie I Sam. XXIV en XXVI, en zijn klaagzang bij den dood van Saul en Jonathan — een der oudste en schoonste voortbrengselen der Israëlietische letterkunde: 2 Sam. I : 1—27).

Dan komt na den dood van Saul het tijdperk van zijn groeienden voorspoed. Eerst wordt hij koning over Juda, terwijl Isboseth, Sauls zoon, koning over het Noordelijke rijk wordt (2 Sam. II : 1—11). Na

den dood van Isboseth (2 Sam. VI : 1—12) wordt David koning over Juda en Israël (2 Sam. V : 1—12). Dan toont hij zijn groote belangstelling voor den dienst van Israëls God door de ark, die in de dagen van Eli naar het land der Filistijnen was gevoerd (vgl. het boven aangehaalde 1 Sam. IV) en die sinds wel vandaar terug was gekomen, maar op een vergeten plek had gestaan, naar de door hem gestichte hoofdstad: Jerusalem te voeren (zie 1 Sam. VI : 1—23, een bijzonder treffend hoofdstuk, vooral omdat er het spontane van Davids karakter duidelijk in naar voren komt, ook in de tegenstelling tusschen hem en zijn vrouw Michal).

Het hoogtepunt in de geschiedenis van David wordt bereikt in het verhaal, dat wij vinden in 2 Sam. VII, waar wordt beschreven, hoe de koning een fraaien tempel voor zijn God wil bouwen, maar door den profeet Nathan, die er eerst mee heeft ingestemd, hiervan wordt afgebracht.

God zal *hem, David*, een huis bouwen. En de koning buigt bij het hooren van deze gelofte zich in diepen ootmoed neer. (Het 13^e vers doet in dit verband vreemd aan; dat de zoon — Salomo — wel een huis des Heeren bouwen zal, terwijl juist is gezegd, dat de Heer de voorkeur geeft aan het wonen in een tent, is zonderling. De echt profetische opvatting, die wij ook later aantreffen, volgens welke alle weelde en uiterlijk vertoon in den eeredienst een gevaar oplevert, kan toch niet onmiddellijk daarop weggenomen zijn. Ik zie hier een poging om de priesterlijke en profetische opvattingen, die steeds hebben gebotst, te harmonieeren).

Ten slotte behoort bij dit tijdperk van Davids voorspoed het verhaal van Davids grootmoedigheid tegenover het huis van Saul. Het was gewoonte, dat iemand, die de koningskroon had veroverd, het gansche huis van zijn voorganger uitroeide. David doet dit niet (zie 2 Sam. IX : 1—11).

Dan komt de derde periode: de groote zonde van David en zijn lijden ten gevolge van het gedrag van zijn zoon Absalom. Over zijn zonde zie 2 Sam. XI en vooral het optreden van den profeet Nathan, die hem daarvoor bestraft: 2 Sam. XII : 1—15. De straf Gods over dit kwaad is niet alleen, dat hij het kind, dat Bathseba hem geschonken had, verliest (2 Sam. XII : 16—22), maar ook dat de tucht en eerbied uit zijn huis zijn verdwenen. In hooge mate tragisch is de geschiedenis van den opstand van zijn eigen zoon: Absalom. Deze geschiedenis is uitvoerig beschreven in de hoofdstukken 2 Sam. XV—XIX.

Uit de laatste hoofdstukken van 2 Samuël wijs ik nog op Davids „laatste woorden” vol weemoed en verwachting in 2 Sam. XXII : 1—7, en op het korte, treffende, bericht over het water uit den bornput van Bethlehem (2 Sam. XXIII : 14—16). Dit past niet in het verband der verhalen aangaande Davids zonde en lijden, maar is merkwaardig, omdat het ons doet zien, hoe de mannen uit het leger aan hunnen koning gehecht waren.

SALOMO

De boeken der koningen vangen aan met het verhaal van Davids dood en de aanstelling van zijn opvolger: Salomo (1 Koningen II : 1—12).

In den persoon van dezen tweeden koning uit het huis van David zijn verschillende trekken, die ons treffen. Hij is in de traditie bekend als de man van groote wijsheid, van enormen rijkdom en als de stichter van den tempel te Jerusalem. Hij is echter vooral de man geweest van wereldsche grootheid en pracht; en de eenvoud, de min of meer kinderlijke vroomheid, die wij tot het einde toe bij David opmerken, ontbreken bij hem nagenoeg geheel — misschien met uitzondering van het verhaal van zijn droom (1 Kon. III : 1—14). Bij hem is reeds zeer duidelijk de ontaarding van het koningschap in Oostersch despotisme, waarom Samuël (zie 1 Sam. VIII) de aanstelling van een koning had ontraden.

Hij huwt met een Egyptische prinses (1 Kon. III : 1), waardoor feitelijk aan het Israëlietisch beginsel der heiligheid — afzondering — schade wordt gedaan. Hij brengt rijkdom in zijn land en macht (1 Kon. IV : 21—26: het aanschaffen van strijdwapens en paarden werd door de profeten beschouwd als gebrek aan vertrouwen op de macht Gods). Hij beoefent en bevordert de beoefening van alle wijsheid (1 Kon. IV : 29—34), maar een wijsheid, die meer een wereldsch dan een godsdienstig karakter draagt; vgl. ook zoowel over zijn rijkdom als over zijn wijsheid 1 Koningen IX : 10 en 11 (waarbij valt op te merken, dat Salomo zich niet ontzag ter bevrediging van zijn pracht-liefde een deel des lands aan koning Hiram van Tyrus schatplichtig te maken) en zie het bekende verhaal van het bezoek der koningin van Scheba aan Salomo (1 Kon. X : 1—27). Volkomen gedegeneerd wordt zijn koningschap, wanneer hij in navolging van de Oostersche gebruiken een harem sticht en in verband daarmee heidensche godsdiensten in het land toelaat, ja zelfs bevordert (1 Kon.

XI : 1—8). Op grond hiervan treft hem het oordeel Gods en treedt een profeet tegen hem op (1 Kon. XI : 9—43).

Niettemin is zijn stichting van den tempel te Jerusalem een daad van blijvende beteekenis geweest. Het verhaal van dien tempel-bouw wordt zeer uitvoerig gegeven: 1 Kon. V : 1—16 de voorbereiding van den bouw; in de hoofdstukken VI en VII het verhaal van den bouw zelf en vooral in hoofdstuk VIII een uitvoerig verhaal van de inwijding des tempels. Dat deze voor dien tijd stellig zeer schoone tempel niet in den geest der profeten was, heb ik boven bij de bespreking van 2 Sam. VII gezegd. Er is ook later steeds bij de profeten, de eigenlijke dragers der Godsopenbaring, verzet tegen den weelderigen eeredienst van den tempel gebleven. Misschien dat hierop ook het feit invloed heeft gehad, dat de tempel door vreemde bouwlieden en kunstenaars was gebouwd, daar de Israëlieten geen bekwaamheid hadden voor beeldende kunst. Een gevolg hiervan was, dat de symbolen veelal een heidensch karakter droegen. Maar dit neemt niet weg, dat door het stichten van den tempel het Jahvisme een meer centrale plaats onder het volk kreeg. De tempel werd en bleef eeuwen het middelpunt van godsdienst en volksleven. Het sterkst komt de beteekenis van den tempeldienst uit in het bovengenoemde verhaal van de inwijding des tempels 1 Kon. VIII.

DE SCHEURING. HET RIJK EFRAÏM.

Na Salomo komt de scheuring van het rijk Israël in Noord en Zuid (Efraïm en Juda). Deze scheuring wordt als een oordeel Gods beschouwd. Hij bezoekt de zonden der vaders aan de kinderen. Maar — wat doorgaans in den Bijbel geschiedt — deze ramp (want het was voor het maatschappelijk en voor het geestelijk leven des volks een ramp) vindt toch ook weer zijn onmiddellijke oorzaak in de zonde en de dwaasheid van een mensch. Wanneer Rehabeam, de zoon van Salomo, verstandig was geweest, had, menschelijker wijze gesproken, de scheuring kunnen worden voorkomen (vgl. Koningen XII : 1—20). Bizar treffend is wat op dit verhaal volgt in 1 Kon. XII : 21—24: het optreden van den profeet Semaja, die een oorlog tusschen de beide broeder-volken voorkomt.

Wij behandelen nu eerst de geschiedenis van het Noordelijke rijk (Efraïm). Op staatkundig gebied heerscht in dit rijk groote wanorde. Jerobeam, de krijgsman, die den afval had bewerkt, regeert een ge-

ruimen tijd (22 jaar). Maar zijn zoon Nadab wordt door den krijgsoverste Baëza vermoord. Deze Baëza regeert 24 jaar, maar zijn zoon Ela wordt ook weer vermoord door een krijgsoverste, Zimri, die slechts zeven dagen zich kan staande houden en daarna door den overste Omri valt. Het huis Omri, waarover straks meer, brengt het land tot stoffelijken bloei, maar moet weer wijken voor Jehu. Ook onder het huis van Jehu heerscht wereldsche welvaart en voorspoed — ongeveer een halve eeuw — maar dan nadert het einde van dit rijk: de eene vorstenmoord volgt op den anderen, totdat in 722 v. Chr. Samaria, de hoofdstad, valt door koning Salmanassar van Assyrië en het volk naar Ninevé in ballingschap wordt gevoerd. Er ontstaat — wat boven werd gemeld — een gemengd volk uit Efraïmieten en Assyriërs, dat tot op dezen dag is blijven bestaan, thans ongeveer honderd gezinnen tellend: het volk der Samaritanen.

Doch niet alleen op maatschappelijk, ook op geestelijk gebied heerschen in dit Noordelijke rijk bederf en verwarring.

Jerobeam richtte, opdat het volk niet voor den eeredienst naar Jerusalem zou behoeven te gaan en daardoor misschien weer verbinding met Juda zou zoeken, twee stier-kalveren op te Dan en te Bethel. Hij wil hierdoor wel het nationale Jahvisme handhaven, maar maakt het toch vrijwel aan den kanaänietischen natuurdienst gelijk. De profeten verzetten er zich tegen, maar tevergeefs. Alle latere koningen van dit rijk volgen hem hierin na (vgl. 1 Koningen XII : 25—32 en 1 Kon. XIII : 1—6).

De tweede koning uit het huis van Omri — Achab — gaat in den afval nog verder. Hij bevordert naast dezen kalverdienst, die dan toch nog Jahve-dienst wilde zijn, den dienst van Baäl en Astarte, van Moloch en Aschera, d.w.z. den dienst van natuurgoden, die inderdaad niets anders is dan de vuilste onzedelijkheid en daarnaast de gruwelijkste wreedheid (prostitutie en kinder-offer). Achab voerde deze afgoderij in ter wille van zijn vrouw Isebel, een Fenicische prinses. Voor het maatschappelijk leven was dit huwelijk stellig een groot voordeel. Fenicië was het land van de groote zeevaart en een huwelijk met een vorstin uit dat land beteekende een verbond met dit volk. Maar wat het voor het godsdienstig en zedelijk leven beteekende, kan men inzien door 1 Kon. XVI : 28—34 te lezen. Het bosch in vers 33 genoemd, was een plaats, waar de ongebondenheden van den Baäl-dienst plaats vonden en vers 34 wijst ons op de wreedheden — kindermoord — die aan den dienst van Moloch verbonden waren.

Maar in dezen tijd van het diepste verval toont God, dat Hij toch het volk, dat Hij riep en voor een wereldtaak bestemde, niet wil ten onder doen gaan. Nu herleeft op krachtiger wijze dan te voren het profetisme. Elia, dien wij als den eersten grooten profeet na Mozes hebben te beschouwen, een man uit het Over-Jordaansche, waar de oorspronkelijke eenvoud van het herdersleven was bewaard en die volkomen onverschillig is voor alle „kultuur”, treedt op. Het ligt niet in Gods bedoeling door dezen man en zijn werk het rijk Efraïm voor den ondergang te behoeden, maar wel tot heil der wereld het geestelijk bezit, ook aan dit volk toevertrouwd, te bewaren. De geschiedenis van Elia vinden wij in de hoofdstukken 1 Kon. XVII—XIX en XXI en in 2 Kon. II. Hij wordt genoemd een profeet des vuurs, een man, die niet door zachtheid, maar door vernietigende kracht overwint, vgl. vooral 1 Kon. XVIII, een hoofdstuk dat ons met reden schokken kan, maar waarbij men moet bedenken hoe de Baäl-priesters, die hier vermoord werden, een pest voor het volk waren. Maar naast dat heftige, niets ontziende, in zijn ijver voor Jahve treft ons toch ook het teere in zijn karakter (zie 1 Kon. XVII) en zijn diep, echt-menschelijk gevoel van kleinheid, van afhankelijkheid (1 Kon. XIX). In zijn ijveren voor recht en gerechtigheid (1 Kon. XXI) gaat hij geheel in de lijn der latere profeten. Het verhaal van zijn hemelvaart geeft getuigenis van de diepe, de onvergetelijke beteekenis die zijn verschijning gehad heeft. Al zijn ons slechts enkele woorden van hem opgeteekend, hij is in den vollen zin des woords een dergenen, die tot ons blijven spreken lang nadat zij zijn heengegaan — met name door de onverzettelijke kracht van zijn karakter.

Veel minder spreekt tot ons de persoon van Elisa, Elia's opvolger. Wel zijn de berichten over zijn roeping (1 Kon. XIX : 19—21) en van zijn woorden en ervaringen bij Elia's hemelvaart (2 Kon. II : 9—15) schoon, maar het bekende verhaal van zijn optreden tegen een paar ondeugende jongens (2 Kon. II : 23—25) is kortweg ergerlijk en zijn woeden tegen het huis van Omri, dat hij op de gruwelijkste wijze door den overste Jehu doet uitroeien (vgl. 2 Kon. IX en X : 11—17) doet ons hem meer zien als een man van niets ontziend staatkundig drijven dan als een profeet des Heeren. De later levende profeet Hosea heeft dit optreden dan ook afgekeurd (zie Hosea I : 4 en 5).

Er zijn ons van Elisa vele wonderen overgeleverd, dat van de genezing van Naäman den Syriër (2 Kon. V : 1—27) is hiervan het bekendste.

AMOS

Tijdens de regeering van het huis van Jehu en wel onder de regeering van een zijner opvolgers: Jerobeam II, treedt de eerste z.g. Schriftprofeet op, de eerste waarvan profetieën te boek zijn gesteld: Amos. Dit beteekent een opleven van het Jahvisme zooals God dit door Mozes had gesticht. In het tijdperk, dat wij hierboven behandeld hebben — den tijd van Josua tot Amos, de 14^e tot de 8^e eeuw voor Christus — is dat Jahvisme onder hooger leiding bewaard, maar het staat aan veelvuldig bederf en verbastering bloot. Maar met Amos breekt er een nieuw tijdperk aan, waarin de openbaring Gods, die in de komst van Christus voltooid zal worden, met helderder licht gaat stralen.

De tijd, waarin Amos optrad, de tijd der regeering van Jerobeam II, was een tijd van grooten bloei voor het Noordelijke rijk, maar deze bloei ging, evenals in de dagen van Achab, gepaard met zedelijk bederf.

Amos leeft dan als ossenherder en kweker van moerbeien aan den rand van de woestijn van Judea, maar hij wordt door God geroepen om het oordeel aan Israël aan te zeggen. Oogenschijnlijk is dit een dwaasheid, want het land Israël of Efraïm is nooit zoo voorspoedig geweest als nu. Wanneer wij het korte bericht uit het boek der Koningen nalezen over de regeering van Jerobeam II (2 Kon. XIV : 23—29) ontvangen wij daar een indruk van. Maar Amos ziet dieper en verder.

„Het volk droomde van geen vijanden meer, Amos zag den vijand aanrukken, een vijand erger dan alle vroegere: de Assyriërs, die nu reeds Damascus in het nauw brachten, die voor de grens van Israël niet zouden blijven staan.” (Aangehaald uit „De Buck: „De Profeten Israëls”, een boek dat reeds verscheiden jaren geleden is verschenen, maar dat ik nog zeer ter lezing kan aanbevelen). De profetie van Amos is dus, gelijk alle ware profetie, oordeels-verkondiging. Hij ziet — wat, zooals ik boven heb gezegd, alle profeten doen — in den gang der geschiedenis niet een spel van krachten, waarbij de sterkste het met natuurnoodwendigheid wint, maar hij ziet er het bestuur van God in. De Assyriërs zijn een tuchtroede in Zijn hand om Efraïm te tuchtigen en daardoor datgene, waardoor Israël alleen voor de menschheid be-teekenis heeft, te behouden.

Wanneer wij den indrukwekkende aanhef van het boek Amos lezen, de hoofdstukken I en II, dan zien wij dat dit oordeel niet alleen Israël treft; ook andere volkeren worden er door getroffen, vooral om gru-

welen in den krijg gepleegd; maar Israël wordt toch vooral getroffen, „omdat het was verkoren uit de geslachten der aarde” (Amos 3 : 2). Daarom toch werden aan dit volk hoogere eischen gesteld. Hier komt het eerst duidelijk de gedachte naar voren, die wij later nog nadrukkelijker zullen uitgesproken vinden, dat de uitverkiezing door God niet bedoelt voorrechten te geven, maar vooral hooge zedelijke verplichtingen op te leggen.

Nu volgen een reeks van oordeels-profetieën, waaruit vooral de ergernis van den profeet blijkt over onrecht en verdrukking den armen aangedaan en niet minder over verbastering van godsdienst, over het goddelooze van uitwendigen eeredienst zie Amos IV : 1—5; V : 7—17 en vooral V : 21—27, waar ontkend wordt, dat er in de woestijn, bij het oorspronkelijke Jahvisme offerdienst bestond. Zie in dit verband ook VIII : 4—7¹⁾ tegen de onderdrukking der armen.

God had hen gewaarschuwd, maar zij hebben naar Zijn waarschuwingen niet geluisterd (hfdst. IV : 6—10); Hij heeft hun den eenigen weg ter redding gewezen (hfdst. V : 4—6 en 14, 25, 24), maar zij hebben niet geluisterd, en zoo wordt de doodsklok over Israël geluid (hfdst. V : 1—3). Daar zijn lichtzinnigen, die naar „den dag des Heeren” verlangen als naar een dag, die licht voor hen zal brengen, maar zij zullen teleurgesteld worden (hfdst. V : 18—20). De profeet heeft nog om afwending van het onheil gesmeekt, maar tevergeefs (hfdst. VII : 7—9).

Het is niet te verwonderen, dat een man, die dergelijke voorzeggingen aankondigt, als een onruststoker uit het land wordt verwijderd. Dit geschiedde dan ook met Amos, zie hfdst. VII : 10—17, uit welk bericht ook blijkt, dat Amos den naam van profeet niet wil dragen, waarschijnlijk omdat velen zich profeten noemden, die den koningen en machtigen naar den mond praatten (zie 1 Kon. XXII). Voorts blijkt uit dit verhaal van de verbanning van Amos, dat hij niet voor de straf terugdeinst, maar aan het woord, dat hij van Godswege gehoord heeft, getrouw blijft.

Ten slotte moet worden opgemerkt, dat zijn profetie niet alleen oordeels-profetie is. Het einddoel van het oordeel is niet veroordeeling en vernietiging, maar herstel en loutering (hfdst. IX : 11—15).

1) In 5 nieuwe vert. de maat verkleinen en den prijs verhoogen.

HOSEA

Een jongere tijdgenoot van Amos is de profeet Hosea. Hij heeft waarschijnlijk den door zijn voorganger aangekondigden ondergang van Efraïm — in 722 door Salmanassar van Assyrië — beleefd. Evenals Amos laakt hij de zedelijke verwildering, de ontaarding van den godsdienst, die met schandelijke afgodische misbruiken is vermengd (zie Hosea IV : 1, 2, 11—14; VI : 8, 9; V : 1; VIII : 4—6.) Hij veroordeelt de koningsmoorden van zijn tijd (VII : 1—7; vgl. 2 Kon. XV : 14, 25), gelijk hij het optreden van Jehu tegen het huis van Achab heeft veroordeeld (I : 4 en 5).

Voorts waarschuwt hij, gelijk anderen na hem zullen doen, tegen het vertrouwen op vreemde volkeren, op het machtige Egypte b.v. Daarmee een coalitie sluiten zal niet helpen. Alleen op den God van Israël mogen zij hun vertrouwen stellen (V : 13; VII : 11; XII : 2; XIV : 4).

Hosea moet een man zijn geweest van groote teerheid en zachtheid anders dan Amos, dien wij alleen als streng en hard kennen. In der aanvang van zijn boek teekent hij ons zijn diep ongelukkig huwelijksleven en hij vergelijkt het gedrag van zijn vrouw te zijnen opzichte bij dat van Israël ten opzichte van Jahve. Hij heeft zelf de smart van de ontrouw gedragen en verstaat daarom iets van het lijden der hoogste liefde, zooals de Meerdere, die na hem kwam, dit ten volle heeft op zich genomen. Maar in zijn telkens vergeven en zich verzoener weerspiegelt zich ook iets van de vergevende en verzoenende liefde Gods, zie de hoofdstukken I, II en III. Zie ook zijn groote teerheid geteekend in de hoofdstukken XI en XIV : 2—10.

(Behalve het bovengenoemde boek van De Buck, noem ik hier nog het boek van Hilbrandt Boschma: Heldengestalten uit Israëls Geestelijken Worstelwedstrijd.)

HET RIJK JUDA

Zooals boven werd gezegd, is in 722 Samarië gevallen. De bewoner van het Noordelijk rijk werden in ballingschap gevoerd (voor een groot deel). De achtergeblevenen vermengden zich met Assyrische immigranten (I Kon. XVII).

Het kleine Zuidelijke rijk: Juda, beteekende uit staatkundig oogpunt gezien minder dan het Noordelijke: Efraïm; maar in tweeërlei opzicht muntte het daarboven uit. Vooreerst door de stabiliteit in de regeering. Terwijl n.l., zooals wij gezien hebben, Efraïm te lijden had onder telkens zich herhalende revoluties, waarbij koningen door hun veldoversten werden vermoord, regeerde in Juda tot het einde toe het vorstenhuis van David. Het zal hieraan wel zijn toe te schrijven, dat dit kleine land meer dan een eeuw langer zijn zelfstandigheid bewaarde. De groote gehechtheid aan het huis Davids blijkt het meest treffend bij twee gelegenheden. Vooreerst, toen Athalia, een dochter van den Efraïmietischen koning Achab, haar eigen kleinkinderen had vermoord om zelf koningin te kunnen worden. Een aangrijpende geschiedenis, waaruit de demonische macht van eerzucht en heerschzucht blijkt. (De dichter Racine heeft deze gebeurtenis op treffende wijze in een drama bezongen.) De priesters wisten toen heimelijk een der kleinkinderen te redden en later tot koning te maken zoodat het huis van David toch in stand bleef (vgl. 2 Kronieken XXII : 10—12 en XXIII : 1—21). Voor de tweede maal dreigde het huis van David uitgeroeid te worden, toen na het wanbeheer van koning Manasse en diens zoon Amon deze laatste werd vermoord (zie 2 Koningen XXI : 1—24). Ook toen echter werd de Davidische dynastie in stand gehouden (zie 2 Koningen XXI : 26).

In de tweede plaats muntte het rijk Juda hierdòor boven Efraïm uit, dat het ten gevolge van de aanwezigheid van den tempel te Jerusalem den dienst van Jahve veel zuiverder, of althans veel minder onzuiver, bewaarde dan dit in het Noordelijk rijk het geval was. De Baäl- en Astarte-dienst nam er niet die afmetingen aan, die deze heidensche afgoderij in Efraïm aangenomen heeft. Hetgeen niet zeggen wil, dat de godsdienst er waarlijk op een hoog peil stond. Maar toch had de aanwezigheid van den tempel en de beeldlooze eeredienst aldaar een gunstigen invloed.

De hoogste bloei op maatschappelijk gebied werd in het rijk van Juda bereikt onder de koningen Uzzia en Jotham (zie 2 Kronieken XXVI en XXVII).

Voor het godsdienstige leven van de allergrootste beteekenis is in de geschiedenis van Juda echter het optreden van de groote profeten Jesaia, Micha en Jeremia geweest. Ik kan den arbeid en de prediking van deze mannen hier niet uitvoerig behandelen, maar wil er slechts de hoofdpunten van aanstippen, terwijl ik ook met enkele woorden

wijzen wil op drie van de zoogenaamde kleine profeten, die in het rijk van Juda zijn opgetreden: Zefanja, Nahum en Obadja.

JESAIA

Jesaia (de zoogenaamde eerste Jesaia, wiens redenen zijn opgeteekend in de 39 eerste hoofdstukken van het boek, dat zijn naam draagt; de hoofdstukken XL—LXVI, waarover later, dateeren uit het tijdperk der ballingschap) leefde onder de koningen Uzzia, Jotham, Achaz en Hiskia en heeft bijna veertig jaren — van 738—701 — grooten invloed uitgeoefend. Hij moet afkomstig zijn geweest uit een aanzienlijk geslacht, maar heeft nooit direct aan het staatkundige leven deelgenomen. Men veronderstelt, dat hij onder koning Manasse is vermoord (zie 2 Koningen XXI : 16 en vgl. Hebreëen XI : 37). Jesaia zou één zijn van hen, die in stukken is gezaagd.

Het verhaal van zijn roeping vinden wij opgeteekend in Jesaia VI : 1—11. Wat ons in dat verhaal treft, is vooral tweërlei: vooreerst het overweldigend gevoel van de absolute heiligheid Gods en in de tweede plaats het aangrijpend bewustzijn van de onbekeerlijkheid des volks. Dit is een gedachte, die in den Bijbel meer voorkomt. De prediking van het Woord brengt niet altijd bekeering, zij brengt somtijds verharding, n.l. bij hen, die niet willen, misschien ook niet meer kunnen verstaan. Zoo wordt het verharde volk rijp voor het oordeel. Wij zien dit ook in het N. T., waar de Farizeëen door het woord en werk van Christus niet worden bekeerd, maar veeleer in hun vijandschap versterkt. Intusschen is dit niet het laatste woord van God. Jesaia weet, dat een rest zich bekeert en vruchten draagt (zie Jes. VI : 12, 13).

Zooals gezegd kan ik slechts enkele hoofdlijnen van Jesaia's prediking aangeven. Wie er meer van wil weten, verwijs ik naar de boven genoemde boeken van De Buck en Boschma en naar Kittel: Gestalten und Gedanken. Hier bespreek ik drie punten: I. Hoe hij heeft gestaan tegenover het wereldgebeuren van zijn tijd, waardoor ook het bestaan van het rijk Juda werd bedreigd. II. Het strenge oordeel dat hij over het zedelijk en over het godsdienstig leven zijner dagen uitspreekt. III. De hoop, die hij niettemin voor de toekomst heeft.

I. Toen Jesaia leefde, kwam de macht op van Assyrië, die van Egypte was daarentegen zinkend. De staten, die tusschen Assyrië en Egypte in lagen, wilden het opdringen van Assyrië tegenhouden, opdat zij zodoende hun eigen bestaan konden handhaven. Zij deden dat door

zich onderling met elkaar te verbinden en door aan het verlangen van Egypte om met hen coalities te sluiten gevolg te geven.

Jesaia keurt zoowel het één als het ander af. Daar is voor hem slechts één uitkomst: Vertrouwen op God, die Zijn volk en hun onafhankelijkheid zal handhaven zoolang dit Hem behaagt. En hij is overtuigd, *dat* dit Hem thans nog behaagt.

Bij twee gelegenheden treedt Jesaia vooral duidelijk voor deze geloofsbelijdenis op. Vooreerst onder koning Achaz, toen de verbonden staten van Syrië en Efraïm het rijk van Juda wilden dwingen zich met hen te vereenigen tegen Assyrië. Koning Achaz heeft dan van angst, maar Jesaia roept hem toe te vertrouwen; zie Jesaia VII : 1—16, vooral vrs 9, dat in een verbeterde vertaling luidt: „Wanneer gy niet vertrouwt, zoo wordt gij niet gebouwd”. (Over de Immanuël-prophetie in de verzen 10—16 spreek ik straks nog.) En het geloof van den profeet wordt niet beschaamd. De koningen, die Achaz bedreigen, moeten aftrekken. Toch heeft de koning geen vertrouwen geleerd; hij zoekt steun bij den koning van Assyrië, ja koopt diens steun tegen een zware belasting (vgl. 2 Kon. XVI : 8) en reist hem tegemoet, wanneer hij Damascus, de hoofdstad van Syrië, heeft ingenomen. Achaz laat een altaar vervaardigen naar het model van een altaar, dat hij aldaar had gezien (2 Kon. XVII : 10 vv.). Zoo was Juda een vasalstaat van Assyrië geworden.

De opvolger van Achaz, Hiskia, die in menig opzicht een godsdienstig man was en het ingeslopen heidendom uit Juda wilde verwijderen, wil dit verbond met Assyrië verbreken door steun te zoeken bij Egypte. Maar Jesaia handhaaft het standpunt, dat hij altijd heeft ingenomen: Hfdst. XXX : 15—16 („In stilheid en vertrouwen zal uwe sterkte zijn.”), vgl. ook hfdst. XXXI. Wanneer dan Sanherib de koning van Assyrië oprukt om Hiskia voor zijn afval te tuchtigen en het beleg voor Jerusalem slaat, wordt Hiskia ten einde raad, maar Jesaia blijft verzekerd, dat God zal helpen, dat Jerusalem nog niet zal vallen. En inderdaad wordt Sanherib genoodzaakt, waarschijnlijk door een pest, die in het leger uitbreekt, het beleg op te geven (vgl. Jes. XXXVI en XXXVII.)

II. Niettemin weet de profeet, dat Juda op den duur niet zal blijven bestaan, maar dat het oordeel eenmaal ook aan dit volk zal voltrokken worden. Hij ziet scherp de groote zonden van zijn volk: hun ondankbaarheid (I : 2 en 3); hun schijn-godsdienst (I : 10—17; XXIX : 13, 14); de wuftheid en weelde-zucht der vrouwen (III : 16—26); de hebzucht der rijken (V : 8—24); het bederf in de rechtspraak

(X : 1—4); ja zelfs het diepe zedelijk verval der priesters, die ook in den tempel zich aan dronkenschap overgaven (XXVIII : 7—13). Op grond van dit alles is Jesaia overtuigd, dat ook Juda zal vallen (II : 7—21 en V : 1—7). Het volk is als een gescheurde muur, die om moet vallen, als een pottbakkerskruik, die verbroken wordt (XXX : 9—14).

III. Niettemin zal toch het *volk Gods* niet ten onder gaan. Er zal zich een rest bekeeren (X : 20, 21) en dan zal God Zijn waarachtig rijk op aarde brengen (IX : 1—6; XI : 1—10; II : 1—4). Misschien moet in dit verband ook de Immanuël-profetie (VII : 10—16) gelezen worden en heeft de profeet daarbij niet alleen aan een kind gedacht, bij welks verschijning het gevaar van den Syrisch-Efraïmietischen krijg zou worden bezworen, maar aan een Messias-koning, die het Rijk Gods zou brengen. Het is stellig onjuist deze woorden als een voorspelling van Jezus op te vatten, maar een Messiaansche gedachte ligt er waarschijnlijk wel in.

MICHA

Een tijdgenoot en in menig opzicht geestverwant van Jesaia is de profeet Micha. Het zijn vooral twee gedachten, die hem bezig houden: vooreerst deze, dat de bestaande autoriteiten hun kracht hebben verloren en dan deze, dat er nieuwe krachten zullen komen, waaruit een nieuwe, hoogere, samenleving kan worden opgebouwd. Men leze, wat het eerste betreft, zijn profetie over den aanstaanden ondergang van Samarië en zijn klaagzang daarover (Hfdst. I : 2—9); zijn voorzegging van den ondergang van Jerusalem, wegens het groote onrecht, dat daarin heerscht (III : 9—12. Men meent hierin te hooren den tegenzin van den landman tegen de stad). Het twistgesprek van den profeet met de machthebbers (hfdst. II); zijn streng woord tegen de leugenprofeten (III : 5—8). En wat zijn toekomstverwachtingen aangaat: de bekende roepstem, waarmee Jahve Zijn volk roept (hfdst. VI : 1—8, waarvan vrs 6—8 zeer bekend); de voorzegging van den Redder, die uit Bethlehem komen zal (V : 1—4. Wij moeten hierin niet een letterlijke voorspelling zien van de toekomstige geboorteplaats van Jezus, maar Bethlehem als het kleine, onbedorven landstadje tegenover de bedorven hoofdstad. Ook wordt Bethlehem genoemd, omdat het de stad Davids is); V : 6 en 7 over de toekomstige macht van Israël ten opzichte van de volkeren der wereld, (vooral het 6e vers, waar Israël

wordt vergeleken bij een vruchtbaren dauw, is aantrekkelijk en bevat de ware zendingsgedachte) en IV : 1—4, dat aan Jesaia II doet denken, een voorspelling van het komende vrede-rijk.

SEFANJA

Een andere latere tijdgenoot van Jesaia is de profeet Sefanja. Evenals Micha is hij overtuigd, dat Jerusalem vallen zal, terwijl na de wonderlijke uitredding van die stad onder Jesaia en overeenkomstig diens voorspelling (vgl. Jesaia XXXVI en XXXVII) bij het volk de meening veld had gewonnen, dat God het in ieder geval zou opnemen voor Zijn „heiligen berg”. Een dwaling, waartegen — zooals wij zien zullen — vooral ook Jeremia zou moeten strijden. Nu was na Hiskia's dood onder de regeering van Manasse en diens zoon Amon de afgoderij in Juda op gruwelijke wijze toegenomen. Manasse en zijn zoon vereerden in hooge mate Assyrië, het machtige wereldrijk, en schijnen uit de groeiende macht van dat rijk de conclusie getrokken te hebben, dat de goden van Assur machtiger waren dan de God Israëls, vandaar hun afval, die gepaard ging met bloedige vervolging van de profeten (vgl. 2 Kon. XXI). Wanneer dan Amon is vermoord en door Josia is opgevolgd, treden er weer profeten op en de eerste van hen is Sefanja. Dadelijk in het eerste hoofdstuk van zijn boek vernemen wij reeds hoe ontroerd hij is over de schandelijke toestanden, die in het land heerschen en hoe hij op grond hiervan verzekerd is, dat Jerusalem zal vallen (vgl. Sefanja I : 2—12; ook III : 1—7). De dag des Heeren, die door velen in Juda werd beschouwd als een dag van uitredding, ziet hij, evenals Amos dit gedaan had, tegemoet als een dag des gerichts over het volk Gods (vgl. Sefanja I : 14—18 en Amos V : 18—20). Intusschen het is niet alleen oordeel en vernietiging die hij aankondigt. Hij ziet het oordeel als een loutering, waarna er weer blijdschap en licht zal zijn (vgl. Sefanja III : 14—20).

NAHUM

Omstreeks dienzelfden tijd heeft waarschijnlijk de profeet Nahum geleefd. Hij heeft zich niet tegen Juda gewend, waar ten gevolge van het optreden van koning Josia betere toestanden op godsdienstig gebied heerschten (waarover onder de behandeling van Jeremia nader) maar tegen de hoofdstad van Assyrië: Ninevé. Deze stad viel in zijn tijd (omstreeks 612 v. Chr.) onder de vereenigde strijdkrachten der

Meden, Chaldeë en Scythen. Met een jubel verkondigt Nahum den ondergang van het machtige Ninevé (zie hfdst. III : 7—13). Hij verwacht voor Juda dagen van heil, waarschijnlijk onder den indruk van het herstellingswerk van Josia.

JEREMIA

„De grootste figuur uit deze periode” — zoo zegt prof. Obbink terecht in zijn Inleiding tot den Bijbel pag. 85 — „is Jeremia.” En hij zegt ook, waarin vooral de grootheid van dezen profeet bestond, waarom hij ons vooral telkens zoo aangrijpt, meer dan b.v. Jesaia doet. „Terwijl de persoon van Jesaia geheel terugtreedt achter zijn oordeels-prediking, als ging het hem zelf niet aan, trilt in Jeremia's woorden de smart van innig medelijden. Bij Jeremia is alles gevoelig, teer, persoonlijk. Hij is op zijne wijze een lijdende knecht des Heeren. Hij behoort tot degenen, die men met den Messias zelf verwarren kan” (a.w. pag. 91). Hij werd geboren tijdens de regeering van Manasse en profeteerde tijdens Josia en zijn opvolgers, dat is gedurende de laatste jaren van Juda's onafhankelijk volksbestaan, in het eind van de zevende en het begin van de zesde eeuw vóór Christus.

Zooals wij boven hebben gezien, had Josia de gruwelijke afgoderij, die zijn vader en grootvader uit Assyrië had ingevoerd, door een krachtige hervorming van den godsdienst weer uit het land willen verwijderen; zie hierover 2 Kon. XXII en XXIII : 1—25. (Het nieuw gevonden wetboek, waarvan in 2 Kon. XXII sprake is, is waarschijnlijk hetzelfde als hetgeen wij in Deuteronomium XII tot XXVI vinden, althans de geest, die uit dit boek spreekt.)

Waarschijnlijk werd Jeremia nog eenige jaren vóór deze reformatie van Josia tot profeet geroepen. Het verhaal van die roeping vinden wij hfdst. I : 4—19. Hij schrikt voor die roeping terug, niet zooals Jesaia omdat hij zijn onreinheid tegenover den heiligen God voelt, althans daarom niet alleen, maar omdat hij jong is en weet een gruwelijke tijding te moeten brengen. Misschien ook, omdat hij — de priesterzoon (zie I : 1) — juist zal moeten optreden tegen de verwording en veruitwendiging van den godsdienst in priesterkringen. Bovendien: de tijd waarin zijn roeping valt, is een ontzettende tijd. Hij ziet bij zijn roeping een „ziedenden pot” (I : 13) en zal daarbij waarschijnlijk gedacht hebben aan de aanrukkende barbaren, de Scythen, wier optreden hij op het oog heeft in hoofdstuk IV : 5—10 en 19—31. Jeremia weet, dat hij een gruwelijke tijding heeft te brengen, want zijn volk

heeft zwaar gezondigd (vgl. II : 13), maar de Heer maakt hem sterk.

Aanvankelijk echter blijft het rustig in het land. Juda wordt onder het woeden der groote natiën (Babel, Assyrië, Meden, Scythen en Egypte) nog met rust gelaten.

Vanaf de afkondiging van het wetboek van Josia tot aan den dood van dezen koning heeft Jeremia niet geprofeteerd. Wellicht heeft hij van de hervormingen van dezen vorst goede verwachtingen gehad. Maar wanneer Josia, met een overmoedig vertrouwen op Gods hulp, die hij op grond van de door hem bewerkte hervormingen verwacht, den koning Necho van Egypte op zijn tocht naar Babel tegemoet trekt en in den krijg verslagen wordt (vgl. 2 Kon. XXIII : 29 v.), dan wordt alles anders.

Onder Jojakim, Josia's zoon, wordt Juda onderworpen aan Babel en de politici zoeken steun bij Egypte, ten einde weer onafhankelijk te worden; een en ander gaat gepaard met het wederinvoeren van afgodische gebruiken en al de gruwelen daaraan verbonden (zie Jeremia VII : 16—20, 30—34).

Nu begint het eigenlijk martyrium van Jeremia. Hoe zijn oordeel over koning Jojakim luidt, kunnen wij lezen in hfdst. XXII : 13—19. Het spreekt vanzelf, dat de koning een man, die hem aldus beoordeelt, niet welgezind kon zijn. Hij heeft dan ook van den beginne af getracht hem uit den weg te ruimen en hij werd daarbij gesteund door een kring van „profeten” en priesters, die vast overtuigd waren, dat „de tempel des Heeren” niet vallen *kon*. In die overtuiging waren zij bevestigd vooreerst door de wonderbare uitredding, die onder Jesaia had plaatsgevonden en ten tweede omdat zij ten gevolge van de restauratie van Josia vertrouwden, dat Jahve nu verzoend was met Zijn volk. Het was tegen deze mannen, die den koning aanspoorden om zich tegen de Babylonische overheersching te verzetten daar immers God helpen zou, dat Jeremia optrad op een wijze, die hem bijkans het leven had gekost (zie hfdst. VII : 1—14 en hfdst. XXVI). Het schijnt intusschen dat Jeremia zijn leven bij die gelegenheid vooral daaraan te danken heeft gehad, dat hij een man van aanzien en gezag was, dien men niet durfde aantasten. Immers een geestverwant van hem, die dezelfde prediking deed hooren als hij, werd gedood (XXVI : 20 vv.).

Intusschen zet Jeremia onverschrokken zijn strijd voort. De koning heeft — naar men vermoedt — ook pogingen gedaan den profeet, die zijn plannen tegenstond, door vergif om het leven te brengen.

Maar ook hier geldt, dat „zijne ure nog niet was gekomen”. Vele woorden vol bitterheid, die wij van Jeremia kennen, zijn echter in verband met deze dingen te begrijpen. Doch hij blijft aan zijn God gehoorzaam. God had hem bij zijn roeping gezegd, dat zijn taak een zware zou zijn.

Hij gaat overeenkomstig een bevel van zijn Heer naar één der poorten van de stad, werpt daar een aarden vat aan gruijzels en zegt, dat aldus Jerusalem door God verpletterd zal worden (hfdst. XIX). Hierdoor geraakt de opzichter van den tempel dermate in toorn, dat hij den profeet in de gevangenis sluit (XX : 1 v.v.). Doch wanneer Jeremia den volgenden dag weer vrij komt, laat hij dezelfde oordeelsprediking hooren (XX : 3—6). Maar nu komt een der meest aangrijpende woorden die wij van hem hebben en waaruit blijkt, hoezeer hijzelf onder de harde boodschap, die hij brengen moet, geleden heeft (XX : 7—9). Hij weet, dat God hem niet zal begeven (XX : 11). Toch vervloekt hij op dien dag het uur zijner geboorte (XX : 14—18). Deze laatste woorden lezend en vooral ook XX : 12, kan men wel zien, hoever hij van Jezus afstaat, maar zijn toorn en wraakzucht begrijpen kunnen wij toch ook. Het is niet een persoonlijke belediging waarover hij toornst en waarom hij wraak inroept, maar het smaden van het Woord Gods!

Intusschen, er wordt niet naar hem geluisterd. De „valsche profeten” en de wereldsche politici gaan voort den koning aan te sporen hulp te zoeken bij Egypte en van Babel af te vallen. De liefde tot het vaderland en het geloof in Israël als Gods uitverkoren volk, schenen zulk een houding te gebieden. Dan besluit Jeremia zijn profetieën door zijn schrijver Baruch te doen opschrijven en ze in den tempel te doen voorlezen. Dit geschiedt en ook de koning laat ze zich voorlezen. Maar in heftigen toorn laat deze den boekrol aan stukken snijden en in het vuur werpen (zie hfdst. XXXVI). Jeremia wijkt dan eenigen tijd uit en heeft het vernietigde geschrift opnieuw te boek gesteld.

Intusschen valt Jojakim, bij eenigszins gewijzigde politieke omstandigheden, toch van Babel af. De koning van Babel, Nebucadnezar, laat hem tuchtigen door enkele der omwonende volkeren en trekt ook zelf naar Jerusalem op. Hij voert een groot aantal der aanzienlijkste Joden uit Jerusalem weg, waaronder Joahaz, den zoon des konings. Jojakim was inmiddels gestorven. Deze eerste wegvoering geschiedt in 597 v. Chr.

Nu breekt de laatste periode van Jeremia's werkzaamheid aan. In plaats van den weggevoerden koningszoon Joahaz wordt diens oom Zedekia als koning aangesteld over het armelijk overblijfsel van het volk; een man, die waarschijnlijk den profeet beter gezind is geweest dan zijn broeder Jojakim. Maar een zwak karakter. De fanatieke nationalistten blijven aandrijven op afval van Babel. Jeremia zet echter zijn prediking van onderwerping voort en verschijnt met een houten juk op den hals in den tempel: symbool van onderwerping. Dit wordt hem door Hananja — een „profeet” van de nationalistische partij — van den hals gerukt; het juk wordt in stukken gebroken. Maar nu spreekt Jeremia van een ijzeren juk en voorzegt aan Hananja, die het volk met leugenachtige woorden wil troosten, een spoedigen dood (zie hfdst. XXVII en XXVIII), terwijl hij aan de ballingen in Babel een brief schrijft, waarin hij hen opwekt zich aldaar op een langdurig verblijf in te richten (XXIV : 1—23). Intusschen winnen zijn tegenstanders het nogmaals. Zedekia valt van Babel af, vertrouwend op de hulp van Egypte, die hem was toegezegd. En een afschuwelijke tijd van een gruwzaam beleg der stad volgt. Daar Jeremia, door echte vaderlandsliefde gedreven, blijft aandringen op onderwerping, wordt hij herhaaldelijk in de gevangenis gezet, onder de valsche beschuldiging, dat hij tot den vijand wilde overloopen (XXXVII : 11—21; XXXVIII : 1—13.) Zedekia toont ook nu eerbied voor hem te hebben; vraagt onder de moeilijke omstandigheden zijn raad; verlost hem ook een keer uit den kerker. Maar hij durft den raad van den profeet niet opvolgen, zoodat ten slotte de stad, na gruwelijk lijden, valt. Aan den koning worden de oogen uitgestoken, nadat eerst te zijnen aanschouwe zijn zonen zijn vermoord, en hij wordt geboeid naar Babel gevoerd. Jeremia wordt aangeboden naar Babel te gaan, waar hij met onderscheiding zal behandeld worden. Men schijnt — begrijpelijkerwijze — zijn optreden geduid te hebben als een blijk van vriendschap ten opzichte van Israëls vijanden, maar de profeet blijft bij de arme groep, die in Juda wordt achtergelaten en waarover een Babyioniër, Gedalja, als overste wordt aangesteld. En nog is het valsche Godsvertrouwen niet geweken; de achtergeblevenen staan weer op, ondanks een gestrengde waarschuwing van den profeet. Gedalja wordt vermoord; zijn moordenaars vluchten naar Egypte en nemen Jeremia mee, waar hem ten slotte het lot wacht, dat aan zoovele profeten des Heeren te beurt is gevallen.

Intusschen de overdenking van zijn leven laat niet alleen of vooral een gevoel van pijn of verontwaardiging bij ons achter. Allereerst

omdat wij in hem zien den getrouwen dienaar van God. Het boven aangehaalde woord (XX : 9) is een der meest aangrijpende woorden van Gods-ontmoeting, die wij bezitten. Bovendien — en vooral daarom is hij een prototype van den Christus — hij is een man van lijden geweest (vgl. behalve wat hiervan reeds gezegd werd VII : 16; IX : 1—8; zijn tijden van vertwijfeling XV : 10; XX : 14—18; XV : 17—20).

Doch wat vooral ook van groote, zeer groote, beteekenis is, is dit, dat hij den godsdienst van zijn volk heeft losgemaakt van de verbinding met land en stad, waaraan deze zoo vast was gekluisterd (vgl. zijn brief aan de ballingen, die hij opwekt ook in den vreemde God te dienen, XXIX : 1 vv., vooral vers 12 v.). Hij kan de stichter van een kosmopolietischen godsdienst worden genoemd; in zijn houding te dezen opzichte is een voorafschaduwning van het bekende woord van Jezus (Johannes IV : 20—24). Dat Israël als volk van God in de ballingschap zijn karakter heeft gehandhaafd, is voor een groot deel aan de werkzaamheid van Jeremia te danken.

En ten slotte, ook Jeremia heeft de vreugde van het leven met God gekend. Hij weet, dat God het ondeugdelijke verwerpt, maar dat Hij ook telkens Zijn volk herschept (XVIII : 1—6) en hij blijft hopen met vast vertrouwen op een eindelijke vervulling van Gods beloften (zie XXIII : 1—6 en vooral de profetie van het nieuwe verbond XXX en XXXI).

OBADJA

Obadja, waarvan wij slechts enkele woorden hebben in onzen Bijbel, was een jongere tijdgenoot van Jeremia. Hij heeft de verwoesting van Jerusalem beleefd en zich — evenals de dichter van den CXXXVIIen psalm — geërgerd aan het leedvermaak, waarmee het volk Edom deze verwoesting heeft aangezien. Om die reden heeft hij aan Edom den ondergang aangezegd (vers 1—14) en den dag des Heeren aangekondigd, die voor Edom onheil, voor Israël heil zal zijn.

HOOFDSTUK VI

DE BALLINGSCHAP

De ballingen uit Juda werden in Babel niet slecht behandeld. Zij waren er geen gevangenen, maar leefden als kolonisten in eigen stam-

verband. Daar het koningschap natuurlijk verviel, werden de stamhoofden weer aangesteld en herleefde alzoo iets van de oude verhoudingen. Toch werd door de besten onder hen de smart over de verwoesting van Jerusalem, vooral van den tempel, en over de smaadheid het volk Gods aangedaan, diep gevoeld. Onder die smart mengde zich een echt menschelijk wraakgevoel tegen hun overwinnaars en vooral ook tegenover het volk der Edomieten, dat zich over de vernedering van Juda had verheugd. Het getuigenis hiervan vinden wij in het boven behandelde geschrift van Obadja, voorts in den CXXXVII-sten psalm en in de aangrijpend schoone Klaagliederen, die in onzen Bijbel op naam van Jeremia staan, maar in den Hebreeuwschen Bijbel zonder naam van een auteur, wat stellig juist is. Zie vooral Klaagliederen I, II, III en V.

Van meer beteekenis echter dan deze smart is het diepe bewustzijn van schuld, dat ook uit de Klaagliederen spreekt. Men boog niet onder een hard noodlot, maar onder het besef gezondigd te hebben. De profeten, die zooals vooral Jeremia den ondergang van de heilige stad hadden aangekondigd en daarvoor waren vervolgd, bleken gelijk te hebben gehad. Men droeg de ballingschap als een verdiende straf en zoo werd ze tot loutering. Het groote wonder, eenig in de wereldgeschiedenis, dat dit kleine volkje der Joden tot op den huidigen dag is blijven bestaan en zijn eigen karakter heeft bewaard, is vooral daaruit te verklaren.

Men vroeg zich af, wat gedaan moest worden om den toorn Gods af te wenden en vooral werd het geloof in herstel van het volk weer verlevendigd door het optreden van profeten.

De jaren der ballingschap (597—538 v. Chr.) zijn zeer vruchtbaar geweest voor letterkundigen arbeid. De oude verhalen aangaande de Richters en Koningen, die reeds lang bestonden, werden in dezen tijd in den vorm gebracht, waarin wij ze thans bezitten. Maar de ballingen beperkten zich niet tot mijmeren over het verleden. Men begon wetten op te stellen, die in de toekomst moesten in acht genomen worden. Een arbeid, die eerst na de ballingschap zou worden voltooid, maar ten gevolge waarvan de strenge afzondering, „heiligheid”, van het volk eerst thans werd bereikt. Het gebed, bij voorkeur met het aangezicht naar Jerusalem, werd driemaal daags verricht en vastendagen werden ingesteld, als treur- en boetedagen ter herinnering aan verschillende stadia in de verwoesting van de heilige stad en van den tempel.

Doch van de grootste beteekenis was het optreden van twee mannen

in wie de geest van het oude profetisme herleefde: Ezechiël en de zoogenaamde IIe Jesaia, de onbekende schrijver van de hoofdstukken Jesaia XL en verv.

EZECHIEL behoorde tot de ballingen, die in 597 met koning Joahaz waren weggevoerd. Het verhaal van zijn roeping (Ez. I) noemt prof. Obbink in zijn boven aangehaalde boek „geheimzinnig majestueus”. En hij zegt, dat de „door Jesaia gepredikte heiligheid des Heeren” blijkt te hebben doorgewerkt. Dit gezicht is echter zoo gecompliceerd, dat wij het moeilijk voor ons kunnen zien. De profetieën, die hierop volgen, kunnen wij in twee groepen verdeelen. De eerste groep vormt een reeks strafbedreigingen (hfdst. IV—XXIV) en is gesproken vóór de verwoesting van Jerusalem; de tweede is doorgaans heilsprediking en belofte van herstel (hfdst. XXXIII—XLVIII). Wat daartusschen ligt bevat straf-profetieën tegen vreemde volkeren. Uit de eerste groep is vooral bekend hfdst. IV : 1—8, waarin de profeet de verwoesting van zijn vaderland uitbeeldt en „de schuld van het volk draagt”.

Hoe diep en zwaar hijzelf onder het oordeel, dat zijn volk trof, geleden heeft, blijkt wel uit het feit, dat hij telkens tijden heeft gekend, dat hij verlamd ter neder lag en stom werd (vgl. III : 22—27) en dat eerst wanneer de slag is gevallen, zijn tong weer wordt losgemaakt (XXIV : 25—27).

Uit de heilsprediking, die Ezechiël na de verwoesting van Jerusalem laat hooren, zijn hfdst. XXXIV en hfdst. XXXVII : 1—14 het meest bekend, de zoogenaamde herlevings-profetie. Intusschen gaat aan deze herleving een zedelijke reiniging vooraf : XXXVI : 16—36 (vooral vrs 26 is bekend), vgl. ook hoofdstuk XVIII : 1—25, waar ons vooral treft het op den voorgrond treden van de persoonlijke verantwoordelijkheid, in strijd met of als aanvulling en correctie van den bekenden regel Exodus XX : 5, vgl. ook het bekende woord Ezech. XXXIII : 11.

Van bijzondere beteekenis is bij dezen profeet ook vooral, dat hij — in onderscheiding van andere profeten — groote waarde hecht aan den tempeldienst en uitvoerig beschrijft, hoe na den terugkeer uit de ballingschap, waarop hij vast vertrouwt, de tempeldienst moet worden ingericht (hfdst. XL—XLVIII). De tempel en niet het koninklijk paleis zal dan in het middelpunt staan en van onder den tempel zal het levenswater vloeien, dat het gansche land met al wat er op is gezorgd maakt (zie hfdst. XLVII : 1—12).

IIe JESAIA

Tot de belangrijkste en schoonste gedeelten van het O. T. behooren de profetieën van den z.g. TWEEDEN JESAIA (Jesaia XL—LV). Deze profeet, wiens naam ons onbekend is en wiens profetieën door ons onbekende omstandigheden aan het boek van den eersten Jesaia zijn toegevoegd, leefde in den tijd, dat de Persische koning Cyrus zijn zegetochten begon en voltooide. In het jaar 536 v. Chr. viel door zijn optreden het machtige Babel. Maar reeds vóórdat deze val was geschied speurde de ziener den komenden ondergang en hij sprak zijn volk troost toe. Hij verwachtte, daar hij in Cyrus een werktuig zag in Gods hand, dat Zijn volk nu terug zou mogen keeren. Zie den beroemden aanhef van zijn boek: Jes. XL : 1—11. Wat deze profeet verwachtte is geschied. Cyrus heeft aan de Judeërs verlof gegeven terug te keeren; een deel der ballingen heeft hiervan gebruik gemaakt, anderen bleven achter, zij hadden zich waarschijnlijk in den vreemde een goede positie verworven. En de terugkeerenden zullen misschien tot de minder aanzienlijken hebben behoord. De IIe Jesaia zelf heeft onder de terugkeerenden zich bevonden en wat hij bij zijn terugkeer in het land der vaderen heeft beleefd, zal niet aan zijn hooggespannen verwachtingen hebben beantwoord. Daarom is het tweede deel van zijn boek veel minder vreugdevol gestemd dan het eerste. Maar hij herwint zijn geloof. Israël moet lijden, het waarachtige Israël lijdt het zwaarst, maar juist door een lijdende knecht des Heeren te zijn, zal het zijn roeping vervullen.

Men noemt dezen profeet terecht den evangelist onder de profeten; hij staat dichter dan één der anderen bij het N. T.

Bizondere aandacht verdienen bij dezen profeet vooral de volgende gedachten: In de eerste plaats de volkomene uitwerking van het geloof in God als een éénig God, die de gansche aarde regeert (het monotheïsme), zie hfdst. XL : 12—31. *Hij* bestuurt het lot der volkeren (XLI : 2—4) en bemoedigt Zijn eigen volk, dat als een klein wormpje is (XLI : 8—20). Cyrus (in onze bijbelvertaling Kores genoemd) is door Jahve tot zijn taak geroepen en in staat gesteld (XLIV : 24—28 en XLV : 1—8). De goden der heidenen zijn door Hem vernederd, godenbeelden, die menschenmaaksel zijn, zijn een dwaasheid (XLIV : 1—19 en XLVI : 1—13).

Wee hem, die zich tegen dien Eenigen God verzet, die twist met

zijn Formeerder (XLV : 9—13). Wee ook over het trotsche Babel, dat zich onverwinnelijk achtte en nu vallen moet (XLVII : 1—15).

In de tweede plaats treft ons bij dezen profeet, dat hij de onvergankelijke heerlijkheid van Israël predikt, vooral op grond hiervan, dat Israël de knecht des Heeren is. De gedachte der uitverkiezing komt hierdoor eerst tot haar volle recht. Israël is de uitverkorene, op wien God Zijnen Geest heeft gelegd, opdat dit volk het recht zou uitdragen tot de volkeren (zie hfdst. XLII : 1—8). Israël zal dit niet doen in eigen kracht, maar in de kracht van zijnen Heer (XLII : 10—17) en zelfs ondanks zijn jammerlijken toestand (XLII : 18—25) want de Heer heeft hen verlost (XLIII : 1—28; XLIV : 1—4). Hij heeft de zonden van Zijn volk verzoend (XLIV : 21—23). De volkeren der wereld zullen tot Israël komen om zijnen God te leeren kennen (XLV : 9—25). Aanvankelijk heeft Israël niet tot geloof kunnen komen, maar de liefde Gods is niet verflauwd (XLVIII : 1—19). De verlost en jubelend uit Babel trekken en Israël zal zijn roeping aanvaarden (XLVIII : 20—22). Nu zal het volle heil komen (XLIX : 1—26). Wel zal er nog tegenstand en verachting komen, maar de Heer is Israëls helper, Hij, de Almachtige, is nabij en voor Hem zullen allen buigen (L : 4—10; LI : 1—15). Hij is de leider van het volk. Hij heeft rampen en smarten over hen doen komen, maar Hij brengt nu verlossing, Hij heeft zich met Zijn volk verzoend (LI : 17—23; LII : 1—12).

Doch dan komt de derde groote gedachte, welke ons bij dezen profeet treft en waarom hij vooral ook de evangelist onder de profeten is genoemd: de gedachte van den lijdenden knecht des Heeren (LII : 13—15; LIII : 1—12). Israël zal gered worden, het zal ook de wereld overwinnen, maar juist door te dragen, door den nood der zonde op zich te nemen. Naar de meening van vele geleerden in onzen tijd wordt bij dien lijdenden knecht des Heeren niet zooals men vroeger tamelijk algemeen meende, aan de kern van Israël, het vrome volk, gedacht, dat vooral onder de zonde geleden heeft; ook weer toen na den terugkeer het toegezegde heil niet verscheen; maar aan een bepaald persoon, misschien aan Jeremia, die het allerzwaarst onder de vernedering van zijn volk is gebukt gegaan, doch het juist daarom voor ondergang heeft behoed. Hoe dit zij, zeker is het dat Jezus aan dit LIIIste hoofdstuk van Jesaia heeft gedacht, toen Hij, Zijn lijden aanvaardend, zeide, dat de Schriften moesten vervuld worden (Matth. XXVI : 54). Wanneer Filippus in zijn prediking voor den Moorschen kamerling dit hoofdstuk op Jezus toepast en verklaart, dat de profeet

hier van Jezus spreekt, heeft hij in het wezen der zaak gelijk (Handelingen VIII : 26—40).

De hoofdstukken LIV en LV — vooral het laatste is zeer bekend en bijzonder schoon — bezingen dan den eindtijd, wanneer alle beloften Gods zullen zijn vervuld. Zij bevatten — zooals men dat noemt — eschatologische verwachtingen, verwachtingen aangaande het eind der tijden, wanneer het heil, het volle heil, zal gekomen zijn.

Misschien behooren de hoofdstukken LVI—LXVI tot het werk van denzelfden profeet, misschien zijn zij door een ander geschreven. In elk geval echter zijn zij na den terugkeer in het land der vaderen opgesteld. De hoofdstukken LVIII en LIX spreken van de oude zonden, waartegen de profeten steeds hebben getoond: uitwendige vroomheid en verkrachting van het recht. De hoofdstukken LX en LXI zijn terecht beroemd als aangrijpende schildering van den eindtijd, waarin alle beloften des Heeren zullen zijn vervuld. Hoofdstuk LXVI schildert het eindgericht.

HOOFDSTUK VII

DE STICHTING DER JOODSCHE GEMEENTEN

In het jaar 538 vóór Christus gaf de Persische koning Cyrus den Joden (d.z. de Judeërs, de naam Joden komt nu in de plaats van den vroegeren naam: de Israëlieten) verlof naar hun land terug te keeren. Slechts een deel der ballingen maakte van dit verlof gebruik, ongeveer 50.000 trokken uit onder de leiding van Serubbabel en den priester Josua. Later, in de jaren 458 en 445, werd dit getal nog versterkt door groepen, die uittrokken onder de leiding van den wetgeleerde Ezra en den schenker aan het hof van den Persischen koning, Nehemia, die later ook landvoogd over Palestina werd.

De achtergebleven bevolking had reeds aanstonds na de verwoesting van Jerusalem zich moeite gegeven den herbouw van den tempel tot stand te brengen en was daar in zooverre in geslaagd, dat er weer een offerplaats was opgericht. Het eerste werk na den terugkeer was dezen tempelbouw te voltooien. Ook werd er spoedig werk gemaakt van het herstel der muren van Jerusalem. Op allerlei wijze echter werd door verschillende oorzaken deze arbeid belemmerd en eerst onder de Persische koningen Darius en Artaxerxes (in den Bijbel Artachsasta genaamd), in de jaren 522 en 464, kwam een en ander

tot stand. (Men kan dit lezen in de boeken Ezra en Nehemia).

Uit dezen tijd dateert de vijandschap tusschen de Joden en Samaritanen, het gemengd Israëlietisch-Assyrische volk; een vijandschap, die wij uit verschillende verhalen van het N. T. kennen (vgl. Lucas IX : 52 vv.; Lucas X : 30 vv. en Joh. IV) en die tot op den huidigen dag is blijven bestaan.

De Joden, die in Babel achter bleven en daar waarschijnlijk tot welstand waren gekomen — het groote handelstalent dat tot op dezen dag dit volk kenmerkt, is waarschijnlijk vooral toen tot volle ontplooiing gekomen, ofschoon het zich ook in de dagen van Salomo reeds heeft geopenbaard — steunden hun broeders door geldelijke bijdragen en onderhielden contact met de Godsstad, die als het middelpunt van het godsdienstig leven werd beschouwd. De bedevaarten naar de heilige stad op de groote feesten zullen van toen af een aanvang hebben genomen.

De geest, die nu den Joodschen godsdienst gaat beheerschen, is vooral de geest van „heiligheid” of afzondering. Men wil vooral zijn trouw tegenover Jahve toonen door een zoo volkomen mogelijke afzondering van vreemde volkeren en vreemde invloeden. In het N. T. vinden wij in het Farizeïsme (Farizeër beteekent letterlijk afgezonderde) dezen geest in zijn voltooiing (vgl. o.a. Marcus VII : 1—23, waar reinheid gelijk wordt gesteld met: zich vrij houden van alle mogelijke aanraking met vreemde invloeden). En de schriftgeleerde Ezra is van deze richting de stichter geweest. Hij kwam naar Palestina met het „wetboek des Heeren” in zijn hand. Wij hebben daarbij te denken aan de vijf boeken van Mozes, zooals wij die thans bezitten en die vooral in de ballingschap en daarna hun tegenwoordigen vorm hebben ontvangen, maar waarin evenals in de bovengenoemde boeken van Richteren, Samuël en Koningen vele oude verhalen een opname hadden gevonden. Vooral het boek Leviticus bevat voorschriften betreffende deze heiligheid of afzondering en zeer uitvoerige bepalingen aangaande den eeredienst. Voor ons godsdienstig leven heeft dit alles weinig of geen beteekenis meer. In de verkorte bijbelvertaling van prof. Obbink zijn daarom van dit boek slechts enkele stukken opgenomen (Leviticus XVI de voorschriften over den grooten verzoendag; XVIII : 1—5; XIX : 1, 2, 9—18, 31—37 en XXIV : 16, 19—22, verschillende geboden en XXIV : 3—46, beloften en bedreigingen). Het is bekend hoe Jezus het Farizeïsme bestreden heeft. Toch heeft uit historisch oogpunt beschouwd deze richting, die door Ezra is ontstaan, groote beteekenis

gehad. Door de afzondering van het Jodendom welke er door tot stand kwam, is het mogelijk geweest, dat de godsdienst van Israël zijn karakter bewaarde totdat de volheid des tijds gekomen was.

Naast de richting der schriftgeleerdheid openbaart zich in de periode na de ballingschap echter ook weer de profetie. In de eerste plaats door het optreden der profeten Haggai en Zacharia, die tot den tempelbouw aanspoorden (vgl. o.a. Haggai I : 2—8) en de hoop van het volk verlevendigden op een spoedig herstel der oude glorie, terwijl zij den leider Serubbabel aanwezen als den toekomstigen koning van het vernieuwde volk. Zij doen dit — zooals prof. Obbink in zijn aangehaald werk zegt — „in Messiaansche termen ter uitdrukking van de gedachte, dat de langverbeide heilseeuw eindelijk is aangebroken”. Zie Haggai II en Zacharia III : 8—10; VI : 9. En zie verder de nachtgezichten van Zacharia in de hoofdstukken I : 7—17; II : 1—9; III : 1—7 en IV : 1—14 van zijn boek. Deze nachtgezichten (er zijn er nog meer dan de hier genoemde) brengen een nieuw element in de Israëlitische litteratuur, het zoogenaamd „apocalyptische”, waarover later bij de behandeling van het boek Daniël nog nader zal gesproken worden.

De hoofdstukken IX—XIV van het boek Zacharia dateeren uit later tijd. Zij bevatten een schildering van de komst van het koninkrijk des Heeren. Het meest bekend zijn de verzen 9 en 10 van het IXe hoofdstuk, die het Vrede-rijk van den Messias teekenen en waarop in het verhaal van den intocht van Jezus in Jerusalem gezinspeeld wordt (Marcus XI : 1—11).

Een jongere tijdgenoot van de profeten Haggai en Zacharia (I—VIII) is de profeet Maleachi (geen eigennaam, maar: „Mijn bode”). Hij leefde in Judea vóórdat Ezra daar gekomen was (458 v. Chr.) en zijn hervormingen had ingevoerd. Hij komt vooral op tegen allerlei misbruiken, zoowel op zedelijk gebied als op het gebied van den offerdienst (vgl. Maleachi I : 6—14; III : 1—12). De goddeloozen meenen, dat het nutteloos is den Heer te dienen, maar eenmaal zal het blijken, dat alleen van den dienst des Heeren zegen uitgaat (III : 13—18). Bekend is vooral ook zijn schildering van den dag des Heeren (IV : 1—6), waaraan de komst van Elia vooraf zal gaan. Volgens het woord van Jezus is deze profetie aangaande de wederkomst van Elia in de komst van Johannes den Dooper vervuld (vgl. Matth. XVII : 10—13).

Tot de periode na de ballingschap en wel na Ezra en Nehemia be-

hooren ook de boeken Joël, Jona, Habakuk en Esther. Habakuk moet waarschijnlijk geplaatst worden in den tijd van Alexander den Groote (356—323 v. Chr.). Het boek Daniël is waarschijnlijk uit den tijd der Maccabeëën, omstreeks het jaar 165 v. Chr.

De profetieën van JOEL zijn vooral beroemd om de aangrijpende schildering, die er in gegeven wordt van een sprinkhanen-plaag (hfdst. I : 1—12). Op grond hiervan — daar de profeet ook hierin een oordeel Gods ziet — wordt het volk tot bekeering geroepen (II : 12—18) en de belofte uitgesproken, dat de Heer zich dan weer over Zijn land en volk zal ontfermen (II : 19—26). Dan zal ook een geestelijke vernieuwing komen door de uitstorting van den Heiligen geest (II : 28—32 een profetie, waarnaar, zooals bekend is, in Handelingen II : 17 vv. verwezen wordt). Het treft ons, dat bij Joël, anders dan bij Amos (zie Amos V : 18—29) de dag des Heeren heil zal brengen voor Israël en gericht voor de volkeren (zie Joël III : 1—21). Daarin is voor ons gevoel een nationalistische trek en een verlangen naar wraak over de heidenen, die ten eenen male ontbreekt in het kleine, maar zeer schoone, boekje JONA, een geschrift, waarin waarschijnlijk oude legenden zijn verwerkt. „Tegen de nationale bewustzijns-verenging en de afsluitings-zucht der Joden sinds Ezra — schrijft prof. Obbink in zijn boven meer-malen aangehaalde boek — stelt de schrijver de geschiedenis van Jona ten voorbeeld. Immers uit dat verhaal blijkt dat Gods barmhartigheid veel verder reikt dan het afgesloten groepje Joden in Palestina.” De hoofdgedachte van dit boek is: God bemoeit zich ook met de heidenen. Jona, die de roeping Gods om tot de heidenen te gaan en hen tot bekeering op te wekken ontvluchten wil, is een beeld van het zelf-zuchtige Israël, dat zijn roeping om „knecht des Heeren” te zijn, niet wil en durft aanvaarden. Maar God dwingt hem toch naar Ninevé (symbool voor het middelpunt der heidenwereld) zich te begeven (Jona I en II). De stad bekeert zich tegen de verwachting en ook tegen den wensch van den profeet in, die zich erin had verlustigd het vernietigings-oordeel Gods over deze heidenwereld te zien. Maar God wijst hem (dat is het hoogmoedige, wreedaardige en wraakzuchtige Israël) op aangrijpende wijze terecht (Jona III en IV).

Zoo opgevat bevat dit kleine geschrift een der schoonste gedeeltes van het O. T. Het overbekend verhaal van Jona in den walvisch behoort natuurlijk slechts tot de zinnebeeldige inkleeding. En de helaa: nog dikwijls besproken vraag of deze geschiedenis als „historisch” al: „echt gebeurd” moet worden opgevat, is even dwaas als onbeduidend

Hoofdzaak is, dat de barmhartigheid Gods zich ook tot de heidenwereld uitstrekt, ja dat deze bij de verharding en den hoogmoed van Israël hen zullen voorgaan in het koninkrijk Gods (vgl. Lucas XI : 29—32 en Matth. XII : 38—42; vers 40 is hier waarschijnlijk later ingevoegd).

Het boek ESTHER, dat speelt in den tijd van koning Ahasverus (dezelfde als Xerxes, 486—465 v. Chr.), is vrijwel een tegenhanger van het boek Jona. Het is geschreven in een sterk particularistischen, Joodschen geest. Dit is te begrijpen, wanneer men denkt aan de verdrukkingen en vervolgingen, waaraan de Joden telkens hebben blootgestaan (de progroms, die tot in onzen tijd voortduren en een schande zijn voor het „christen-volk”), maar deze geest staat toch wel heel ver af van het evangelie. Luther oordeelde dan ook zeer ongunstig over het boek Esther, waarin de naam van God zelfs niet genoemd wordt. Intuschen heeft het uit letterkundig oogpunt wel waarde en de teekening van Esther, die eerst weigert voor haar volk tusschenbeide te treden, omdat zij niet durft, maar door haar oom Mordechaï daartoe gedrongen wordt, heeft ook groote zedelijke beteekenis (IV : 1—17; V : 1—8).

Overigens getuigt het boek van een haat, die begrijpelijk is, maar kortweg afschuwelijk.

Dit boek is waarschijnlijk geschreven om den oorsprong van het Purimfeest, dat nog onder de Joden in hooge eere staat, te verklaren (Esther IX : 20—32).

De profetieën van HABAKUK dateeren uit den tijd van Alexander den Groote. Waar in onze bijbelvertaling Habakuk I : 6 van Chaldeën wordt gesproken, moet waarschijnlijk gelezen worden: Kittiers, wat hetzelfde als Grieken beteekent. Hoofdstuk I teekent dan hoe de profeet met smart het aanrukken van de overmachtige legerscharen van Alexander aanschouwt en tot God roept om recht. In hoofdstuk twee wordt gezegd, hoe hij zich op zijn wachttorens stelt en naar een antwoord van God uit ziet, dat ook komt (II : 1—4; vrs 4 vgl. het overbekende woord Romeinen I : 17, dat hieraan is ontleend). God zal gericht houden over de hebzucht, den overmoed en de ongebondenheid van den veroveraar. In het visioen van hoofdstuk III : 1—15 wordt dit komende gericht geteekend, waardoor de profeet diep ontroerd wordt (III : 16). Het slot van dit boek bevat een treffende teekening van zijn onwrikbaar geloofsvertrouwen (III : 17—19).

Ten slotte nog een woord over het boek DANIEL, geschreven toen de Syrische Koning Anthiochus Epifanes met geweld den dienst van

den waren God wilde onderdrukken en overal — tot zelfs in den tempel van Jerusalem — beelden van Zeus had laten plaatsen. Dit optreden van Antiochus heeft den Maccabeën-oorlog ontketend (de eenige zuivere godsdienstoorlog, waarvan de geschiedenis meldt), waardoor Judea een tijdlang onafhankelijk is geworden en zijn godsdienst heeft kunnen bewaren.

Waarschijnlijk is in het boek Daniël een oude geschiedenis verwerkt met de bedoeling hen, die in de tijden der verdrukking van den Syrischen koning leefden, te bemoedigen: God helpt altijd in tijden van nood hen, die getrouw zijn.

Hoe die trouw wordt opgevat blijkt vooral uit hfdst. I, waar Daniël en zijn vrienden weigeren „onrein” voedsel te gebruiken, maar ook in hfdst. III, het bekende verhaal van de jongelingen in den vurigen oven, en in hfdst. VI, waar Daniël, om zijn volhardend gebed met het aangezicht naar Jerusalem, in den vurigen oven wordt geworpen. Bij al die gelegenheden blijkt ook de trouwe hulp van God.

Maar het boek bevat meer dan dit. Het is, zooals alle profetische boeken: oordeelsprediking (vgl. hfdst. II en IV) en vooral het bekende verhaal van Belsazars maaltijd hfdst. V. Dat oordeel Gods wordt als nabij gedacht, en daarna zal de heilseeuw aanbreken. Er wordt daarbij niet — zooals in de boeken der oudere profeten — tot bekeering opgewekt, maar tot geduldig wachten op het eindgericht, waarover onthullingen zijn: de droom van Nebucadnezar in hfdst. II en het gezicht van de vier dieren in hfdst. VII : 1—14. Deze vier dieren zijn symbolen voor de vier wereldrijken: het Babylonische, het Medische, het Persische en het Grieksche. Zij komen uit de zee op; uit de oerzee, die volgens oud-Babylonische en Israëlitische opvatting oudtijds onder de aarde stroomde en door den Schepper bedwongen was (Gen. I : 7, Ps. LXXII : 13 en 14) en hun bestaan zoowel als hun ontstaan steunt op geweld. Maar zij worden overwonnen door den Menschen-zoon, die uit den hemel nederdaalt en die een eeuwige heerschappij van God erlangt. Het is waarschijnlijk, dat Jezus op grond van deze profetie ook den titel van „Zoon des Menschen” heeft aangenomen. Hij wil en zal het rijk stichten waarvan in Dan. VII : 14 wordt gesproken. En hij heeft dit gedaan, zij het ook in anderen vorm dan de schrijver van Daniël zich heeft voorgesteld. (Vgl. Matth. XVI : 13—18 en Joh. XVIII : 33—37).

Wij nemen hiermee afscheid van de boeken der profeten. Het zal den lezer misschien getroffen hebben, dat in deze boeken de voor-

stelling van den gestrengen God, den God des gerichts, sterker op den voorgrond treedt dan die van den barmhartigen God, den God der ontferming, dien wij vooral uit het N. T. kennen. Maar de hoofdgedachte is toch deze, dat die gerichten niet vooral daden zijn van wraak, maar van een hooge gerechtigheid, die het volk Gods louteren wil en zoo tot zegepraal brengen. Bovendien, wat hier voorzegd wordt is geschied en zal telkens weer geschieden. De groote wereldrijken, die in zekeren zin een ideaal willen verwezenlijken: het groote ideaal van de éénheid der wereld, vallen alle ineen. Zij zijn gebouwd op menschelijke grootheid en macht, zij vallen wanneer hun tijd gekomen is: Egypte, Babel, Perzië, Griekenland en straks Rome. Ook wat daarna komt is gevallen, omdat het niet op de gerechtigheid Gods, maar op menschelijke grootheid en geweld was gegrondvest. Zoo zal het ook gaan met onze West-Europeesche kultuur. Alleen het volk Gods blijft. Ook dit volk Gods zal telkens in den smeltkroes van het oordeel Gods komen, maar het gaat niet teniet, totdat Hij komt, die er den onwankelbaren grondslag voor legde in Zijn kruis en opstanding. Maar dat rijk is niet van deze wereld, ofschoon het midden in deze wereld staat; het is Zijn kerk of gemeente, die door de poorten der hel niet kan overweldigd worden. Ook de geschiedenis van dat rijk heeft zijn perioden van verval en bederf, maar omdat de grondslag ervan goddelijk is, kan het nooit teniet gaan en wordt het telkens vernieuwd. God laat niet varen de werken Zijner handen.

HOOFDSTUK VIII

DE DICHT- EN ZEDEKUNDIGE BOEKEN

Wij zijn nu genaderd tot den laatsten bundel der O. T-sche geschriften, in onze vertaling in het midden der O. T-sche bijbelboeken gezet, maar in den Hebreeuwschen bijbel achteraan geplaatst. Deze bundel was in de dagen van Jezus nog niet verzameld, ofschoon de boeken zelve wel reeds bestonden. Als Jezus van het O. T. spreekt, noemt hij dit: De Wet en de Profeten (vgl. b.v. Matth. V : 17). De Wet was de naam voor wat wij de vijf boeken van Mozes noemen, de Profeten onze historische en profetische boeken. De dichterlijke en zedekundige boeken werden echter wel reeds gelezen en Jezus citeert ze ook, maar zij waren nog niet in den canon opgenomen.

Het eerst komt hier aan de orde het boek JOB, uit letterkundig en

ook uit godsdienstig oogpunt stellig een der schoonste van ons O. T. Zooals vele andere bijbelsche geschriften, vooral van het O. T., is dit boek niet een éénheid, d.w.z. het is waarschijnlijk vele malen omgewerkt en er zijn verschillende stukken aan toegevoegd. Toch is ook in den tegenwoordigen vorm de ééne groote gedachte, die het naar voren brengt, nog zeer duidelijk te verstaan. Wij willen daarop vooral de aandacht vestigen, om daarna op enkele toevoegselen te wijzen.

Die eene groote gedachte is de gedachte van het lijden, met name van het lijden van den rechtvaardige. Dat zondaren lijden moeten als straf voor hun ongerechtigheid vond men vanzelfsprekend; dat het volk Israël lijden moest, omdat dit het verbond had geschonden, vond men ook ten volle begrijpelijk. En dat in dat lijden van het volk ook de goeden met de kwaden meeleden, was eveneens te verstaan. Maar dat de enkeling, ook wanneer hij Gode getrouw was geweest, dikwijls zwaar lijden had te dragen, dat kon de vrome in die dagen niet verklaren en het was een zware beproeving voor zijn geloof.

In sommige psalmen wordt dat probleem ook behandeld, b.v. in den XXXVII-sten en in den LXXIII-sten psalm. In den XXXVII-sten psalm wordt dit raadsel z.g. opgelost door erop te wijzen, dat de voorspoed der goddeloozen in tegenstelling met dien der vromen kort van duur is; in den LXXIII-sten, dat wanneer men in Gods heiligdommen indringt de voosheid van het geluk der boozen blijkt, terwijl in dat lied — wat anders in het O. T. zoo goed als nooit voorkomt — een uitzicht wordt geopend op een leven na den dood. (Ps. LXXIII : 23 en 24).

In het boek Job wordt het vraagstuk behandeld in den vorm van een samenspraak tusschen Job en zijn vrienden, waarbij de laatste als streng rechtzinnigen optreden en de Joodsche leer van de volstrekt rechtvaardige lotsbedeeling verdedigen, die wij ook nog kennen uit het N. T. (vgl. Luk. XIII : 1, 2 en Joh. IX : 2), terwijl Job op grond van eigen ondervinding tegen deze leer in opstand komt en zelfs aan God twijfelt.

De gang van het boek zooals wij dit thans voor ons hebben is als volgt:

Job, een vroom en rechtschapen man uit den aartsvaderlijken tijd, is in alle opzichten voorspoedig (I : 1—5); God in den hemel verheugt zich over dezen getrouwen dienstknecht, maar de Satan (die hier voor het eerst in den Bijbel met name optreedt) verdenkt de vroomheid van Job (I : 6—12; vooral vers 9 is hier van belang). De Satan brengt de volkomen juiste gedachte naar voren, dat de vroom-

heid toch volstrekt geen waarde zou hebben, indien men daarvoor geluk en voorspoed zou mogen verwachten. Immers het zou dan licht kunnen gebeuren, dat men *daarom* God vreesde! Hier zijn wij reeds midden in het probleem waarmee het boek Job zich bezig houdt. De Satan ontvangt dan macht het geluk van Job te verstoren en doet dit op de meest gruwelijke wijze (I : 12—19). Maar Job blijft ongeschokt in zijn vroomheid (I : 20, 21). Hij heeft de proef doorstaan.

De Satan wil echter de proef nog verder uitstrekken en God geeft ook daartoe verlof (II : 1—7); doch de vroomheid van Job blijft ook nu nog onwankelbaar, terwijl ook zelfs zijn vrouw zich tegen hem keert (II : 8 en 9). Doch dan komt een beproeving, waartegen hij niet bestand is: drie vrienden, gekomen om hem te troosten, zitten zwijgend voor hem. Zij zien dat de smart heel groot is en zij weten geen woord van troost te vinden.

Dan barst Job los en vervloekt zijn geboortedag; hij spreekt het „waarom” uit, waarop tot op dezen dag geen antwoord is gevonden: „Waarom geeft God den ellendigen het licht en het leven den bitterlijk bedroefden van gemoed”? (Zie hoofdstuk III).

Hiermede begint het eigenlijke gedicht. Tot driemaal toe nemen de vrienden het woord. Zij zijn overtuigd, dat het lijden van Job straf moet wezen voor zijn ongerechtigheid, niet omdat zij iets kwaads van hem weten, maar omdat hun leer het zegt. En tot driemaal toe staat Job hen te woord om zijn onschuld staande te houden. Hij erkent wel, dat hij zonde heeft, immers geen mensch is rein. Maar hij ontkent dat er verband is tusschen zijn zonde en zijn lijden. En hij roept ten slotte God aan om hem te rechtvaardigen. Ook antwoordt God, maar zonder het probleem op te lossen. Toch wordt Job in het gelijk gesteld en worden de vrienden om hun waanwijsheid bestraft.

Ik breng nu enkele gedeelten van het boek Job meer naar voren met verwijzing naar die plaatsen, welke ik ter lezing aanbeveel. Daar echter onze vertaling van het boek Job dikwijls zeer onduidelijk is, raad ik den lezers van mijn handleiding aan deze gedeelten te lezen in de schoone vertaling van prof. Obbink of in de vertaling van prof. Bleeker, opgenomen in de serie „Tekst en Uitleg”, uitgegeven bij de firma Wolters te Groningen. Laatstgenoemd boekje beveel ik zeer ter lezing aan.

Men leze in zijn geheel de eerste samenspraak tusschen de vrienden en Job (hfdst. IV—XIV) en lette daarbij vooral op den diepen weemoed van Job over het optreden van zijn vrienden (VI : 15—23); de wijze,

waarop hij zijn onschuld staande houdt (VI : 24—30); hoe hij tegen God in opstand komt (VII : 11—21). Vgl. ook X : 1—21, waarbij prof. Obbink in zijn bovengenoemd boek terecht zegt: „De redeneeringen van Jobs vrienden munten uit door logica en woordenpraal; in Jobs spreken kermt een gepijnigd menschenhart”. En voorts hfdst. XIV met zijn nadrukkelijke ontkenning van het geloof aan een volgend leven na den dood: een zóó hartstochtelijke ontkenning echter, dat zij den indruk maakt alsof de dichter er geen vrede mee heeft.

Uit de tweede samenspraak (XV—XXI) breng ik alleen naar voren het verwijt van den oudsten vriend: Elifas, dat Job, door aan het dogma te tornen, de godsvrucht in gevaar brengt (XV : 4); het ontroerend aanroepen van God (XVI : 18—22; XIX : 25—29), waarin toch wel eeuwigheidsbewustzijn naar voren komt.

Van de derde samenspraak (XXII—XXXI) XXII : 1—11, waar de beschuldigingen der vrienden een ergerlijken en volkomen ongerechvaardigden vorm aannemen, de teekening van een ellendige wereld, waar God zich van schijnt te hebben afgekeerd (XXIV : 1—25) en de hoofdstukken XXIX en XXX, waarin Job zijn vroeger geluk teekent in tegenstelling met zijn tegenwoordigen toestand. (Hoofdstuk XXVIII is een zeer schoon gedicht, waarin de nog volkomen geldige waarheid wordt uitgesproken, dat de mensch, al kan hij ook tot in de diepst verborgen schatten der aarde doordringen, het raadsel van Gods wijsheid niet kan oplossen, doch in vreeze des Heeren: buigen voor God, wijsheid vindt. Men neemt echter algemeen aan, dat dit hoofdstuk niet tot het oorspronkelijke boek behoort.)

Dan leze men in zijn geheel hfdst. XXXI : 5—40, waar Job — zooals men dit noemt — zijn zuiverings-eed aflegt en met kracht naar voren brengt, hoe hij vooral — gelijk de oude wetten van Mozes, inzonderheid het Bondsboek, dit eischten — het recht van den arme heeft gezocht en betracht. Vooral lette men op de verzen 35—37, waar hij zich voor den Almachtige stelt en Hem aanroept, opdat Deze hem rechtvaardige.

Onmiddellijk daarna leze men het antwoord, dat God, die nu zelf verschijnt, geeft (XXXVIII : 1—35 en XXXIX : 1—15, 22—32). Een schitterende beschrijving van de weergalooze grootheid van den Schepper van hemel en aarde, waarbij het ons echter moet treffen, dat op de vragen van Job, de groote vraag betreffende Gods rechtvaardig bestuur van het menschenlot, geen antwoord wordt gegeven.

Intusschen wordt bereikt, wat bereikt moet worden: Job buigt in

ootmoed het hoofd (zie XXXIX : 36—38 en XLII : 2—6). Vooral van beteekenis is het woord van Job (XLII : 5), dat hij totnutoe slechts van hooren zeggen God kende, maar dat nu zijn oog Hem ziet! Het zien van den grooten, onbegrijpelijken God, die uit de Schepping tot hem spreekt, is in zekeren zin een antwoord op de martelende vragen van zijn arm gepijnigd hart. Zooals prof. Bleeker in zijn bovengenoemd boek terecht bij de bespreking van deze hoofdstukken opmerkt: „Neen, de mensch is waarlijk niet zóó het middelpunt van de schepping als hij zich verbeeldt te wezen en hij heeft dus allerm minst het recht van uit zijn eigen kleine ik Gods ontzaggeijk wereldbeleid te beoordeelen.”

Nu komt, wat wij als het einde van het boek beschouwen, een berisping van de vrienden van Job, wier groote zonde is hun „leerstellige” eigenwijsheid. Job, die in opstand is gekomen tegen het onbegrijpelijke Godsbestuur, heeft op de rechte wijze van God gesproken, de vrienden, die meenden God te kunnen narekenen, hebben hierdoor tegenover God gezondigd. Voor hen moet een zoenoffer gebracht worden (XLII : 7—9).

Wat in onzen Bijbel aan het slot van het boek staat, is volkomen onbevredigend. In hfdst. XLII : 10—17 wordt vermeld, dat Job alles terugkrijgt, ja meer dan herstel van zijn goederen, rijkdom ontvangt. Dan zou het dus toch waar zijn, wat de vrienden hebben betoogd en waarom hun houding berispelijk wordt genoemd, dat de rechtvaardige gezegend, zijn godsvrucht beloond wordt — indien hij n.l. maar de beproevingen geduldig verdraagt, wat Job intusschen, gelijk wij gezien hebben, niet heeft gedaan. Daarom neemt men vrijwel algemeen aan, dat XLII : 10—17 een later toevoegsel is van de hand van een lezer, die het oude dogma van het verband tusschen vroomheid en voorspoed toch niet kon laten varen. Anderen meenen, een meening, die bij de mannen der wetenschap in onzen tijd veel aanhang vindt, dat het oorspronkelijke boek Job heeft bestaan uit de hfdstkn I en II : 1—10, waarbij dan XLII : 10—17 onmiddellijk aansloot. De bedoeling van dit oorspronkelijke boek zou dan wezen, dat hij die de beproeving geduldig draagt, toch door God wordt beloond. Men zou dan verwachten, dat bij dit slot ook nog een terechtwijzing van den Satan zou zijn gevoegd. Men veronderstelt, dat een latere schrijver, die de onhoudbaarheid van deze opvatting in het licht der feiten had gezien, het gedicht, dat voor ons hoofdzaak is en dat door het bovengenoemde hoofdstuk III wordt ingeleid, heeft samengesteld.

Voor ons is de hoofdgedachte van het boek uitgesproken in het woord van Elihu, wiens redenen (XXXII—XXXVII) men m.i. terecht ook voor een later toevoegsel houdt: „Zie, God is groot, en wij begrijpen Hem niet.” (XXXVI : 26).

De vrienden van Job meenden Hem wèl te begrijpen, en dat was hun zonde.

Wie het aandurft zwijgend het groote, voor menschen onoplosbare raadsel te aanvaarden, daarvoor te buigen, is dichter bij God.

„Het PSALMBOEK, zooals het voor ons ligt — zegt Prof. Obbink — is een bonte verzameling van hymnen, liederen, gebeden, dateerend uit zeer verschillenden tijd. Tusschen den oudsten en den jongsten psalm ligt een tijdsruimte van meer dan 700 jaar. Ook zijn niet alle psalmen, die Israël kende, in onzen bundel opgenomen. Vele daarvan zijn ons in andere bijbelboeken bewaard gebleven, b.v. het uittochtslied (Ex. XV : 1—18); het lied van Mozes (Deut. XXXII); het gebed van Hanna (1 Sam. II : 1—10); het gebed van Salomo (1 Kon. VIII : 15—33); Ezra's gebed (Ezra IX : 5—15); Nehemia's gebed (Neh. I : 5—11) en het laatste hoofdstuk van Habakuk (Habakuk III). Al deze stukken zouden geheel passen in onzen psalmbundel, maar zijn er om ons onbekende redenen niet in opgenomen. Reeds sedert Davids tijd bestonden er liederenbundels, wier getal en omvang voortdurend aangroeide, zoodat er ten slotte vijf verzamelingen ontstonden, die tot ons psalmboek zijn samengevoegd. De bundels zijn nog te onderscheiden, doordat elke bundel eindigde met een lofverheffing, die in ons psalmboek bleef bestaan. Die bundels bevatten: Ps. I—XLI; XLII—LXXII; LXXIII—LXXXIX; XC—CVI; CVII—CL.”

De opschriften der psalmen zijn van veel later datum, waarom prof. Obbink die in zijn vertaling heeft weggelaten. „Omtrent den tijd der vervaardiging van de psalmen komen wij hoogstens tot waarschijnlijkheden of tasten geheel in het duister.” De poëtische vorm wordt hoofdzakelijk gekenmerkt door twee factoren: parallelisme en antithese. Een zeer duidelijk voorbeeld van het eerste vinden wij in Psalm XXXIII : 9 en Ps. CXIV : 1, van antithese in VIII : 4, 5.

Luther heeft ons psalmboek genoemd: „Het boek aller heiligen”. Wij komen er in aanraking met het innerlijk ervaren van groote godsdienstige geesten, zooals zich dit in de meest verschillende omstandigheden: onder vreugd en smart, in dankbaarheid en onder een gevoel

van pijnlijk onrecht, bij het besef van Gods nabijheid en onder het gevoel van Godverlatenheid, bij bewondering voor de natuur en bij de gedachtenis aan Gods trouw in de leiding van Zijn volk of ook in diepen weemoed bij den tegenspoed van het volk heeft geuit. Er zijn in dezen bundel liederen, waarin de enkeling zijn bede of dank tot God richt en er zijn liederen, waarin de gemeente aan het woord is; liederen, waarin de heerlijkheid van den kultus wordt bezongen en liederen, waarin — zooals wij dat bij de profeten gezien hebben — op het onbeteekenende van uitwendigen eeredienst wordt gewezen en de waarde van het zedelijk leven als het alleen beteekenisvolle naar voren wordt gebracht.

Ik wil hier eenige van de schoonste en meest bekende psalmen onder verschillende rubrieken opnoemen. Het is onmogelijk alle psalmen te vermelden, die voor ons beteekenis hebben. Ieder moet voor zichzelve den weg vinden in ons psalmboek; wat ik hier geef is slechts een handleiding.

Ik noem dan eerst de volgende natuurpsalmen: VIII; XIX : 1—8; XXIX — een treffende schildering van het onweer; CIV, door den beroemden natuurkundige van Humboldt de schoonste natuurbeschrijving genoemd, die hij kende.

Voorts een reeks van psalmen, waarin vertrouwen op God wordt uitgesproken, maar vooral ook de worsteling aan het licht treedt om dat vertrouwen te behouden en tegenover den nood des levens te herwinnen: XXIII; XXV (een letterdicht — dat wil zeggen, dat de verschillende regels met de letters van het Hebreeuwsch alfabeth aanvangen. In onze vertaling, waar dit natuurlijk geenszins meer het geval is, zijn toch de Hebreeuwsche letternamen erbij gezet, wat in het geheel geen zin heeft.) XXVII; XXXIII; XL; XLII en XLIII (oorspronkelijk één gedicht vormend); LXII; LXIII; XCI en CXLVI.

Lof en dank aan God: XXX; LXV; LXVII (dank voor den oogst); LXVI; CIII; CXVI; CXXXVIII.

Ervaring van zonde, schuld en schuldvergeving: VI; XXXII; XXXVIII; LI; CII; CXXX; CXLIII.

Gods eeuwigheid XC.

De zegen van Godsdienstige gemeenschap LXXXIV en de zogenaamde optochtsliederen (in onze vertaling is het woord Hamaäloth, dat waarschijnlijk optocht beduidt, onvertaald gelaten) CXXI—CXXXIV.

Lieder en, waarin de heerlijkheid van Gods tempel en tempelberg

wordt bezongen: XXIV; XLVIII; LXXXVII; XCV; C; CI. (Hieronder is misschien ook op te nemen XV.)

Lof der wet: I; XIX : 8—15 en CXIX, een lied van zeer langen adem (176 verzen), zie vooral 1—30; 105—112.

Feest- en zegeliederen; waarbij vooral ook herdenking van Gods hulp in de geschiedenis van het volk: LXVIII; LXXVIII; LXXXI; CV; CVII.

Messiaansche liederen: II; XLVI (een vaste burg is onze God!); LXXII; CX.

Aankondiging van het gericht Gods: LXXV; LXXVI.

Beden tot God in benauwdheid en dank voor uitredding: XXX; XXXI; XXXIV; XXXIX; XLI; XLIV; LVII; LXIX; LXXIV; LXXXIII; LXXXVI; LXXXVIII.

De groote lijdenspsalm, die Jezus aan het kruis op de lippen heeft genomen: XXII. En het lied over God als den kenner van ons hart: CXXXIX.

Reeds vroeger werden genoemd de twee psalmen, waarin over den voorspoed der goddeloozen wordt geklaagd: XXXVII en LXXIII.

DE SPREUKEN

In I Koningen IV : 32—34 wordt bericht, dat de koning Salomo 3000 spreuken sprak en 100 liederen verzamelde. Dit is waarschijnlijk de reden waarom ons O. T.-Spreukenboek op naam van Salomo werd gezet. Het staat echter vast, dat wij in ons Spreukenboek een verzameling van verschillende bundels van onderscheidene personen voor ons hebben; in de hoofdstukken XXX en XXXI worden dan ook andere namen dan die van Salomo vermeld. „Vermoedelijk staat het zóó — zegt prof. Obbink — dat er een Salomonische spreukenbundel bekend was, hoofdzakelijk het tegenwoordige Hfdst. X—XXII. In den loop der tijden werden daar andere bundels bijgevoegd. Deze groote Spreuken-verzameling werd van een inleiding voorzien en het geheel op Salomo's naam gezet.”

Deze inleiding vinden wij Spreuken I—IX en zij leert ons, dat het geheele spreukenboek bedoeld is als onderricht in praktische godsvrucht (zie I : 7). De Wijsheid treedt daarin op als een persoon, een straatpredikster, die aan de menschen levenswijsheid wil brengen (I : 20—33; VIII : 1—21). In IX : 1—18 is zij de gastvrouw, die, wedijverend met de Dwaasheid, hare gasten noodigt om te eten van

haren disch (Obbink). „In VIII : 23—31 komt de personificatie het scherpst uit: De wijsheid is de eersteling der schepping Gods; vóórdát de aarde bestond heeft God haar geformeerd. Aan dit gedachten-complex sluit Joh. I : 1—18 aan, waar sprake is van het eeuwige woord Gods dat vleesch is geworden.” (idem).

Verder verwijs ik in dit eerste deel vooral naar deze bekende spreuken: III : 1—18, waar ook weer in het algemeen de Wijsheid wordt aanbevolen: III : 27—30, waar tot naastenliefde wordt aangespoord. (Vrs. 27 in juister vertaling: „Onthoud uwe gave niet aan wie er om vraagt, wanneer geven in uwe macht staat’’) IV : 23, een zeer treffelijk woord; VI : 6—11, de bekende waarschuwing tegen luiheid; VII in zijn geheel: een waarschuwing tegen ontucht.

Uit het tweede deel (IX—XXII : 16) dat men wel noemt: „de levensspijze van den disch der Wijsheid” breng ik naar voren de volgende korte, kernachtige woorden: X : 7 en 19; XI : 1 en 26; XIV : 1, 17, 31 en 34 (vrs 17 in betere vertaling: „De ongeduldige begaat dwaasheden, maar de bedachtzame vergeeft.’’) XV : 1, 16 en 17; XVI : 8, 9, 18, 32, 33 („Het lot wordt in het kleed geschud, maar de Heer bepaalt, hoe het zal vallen’’. XVII : 1; XIX : 17; XX : 3, 4; XXI : 9, 13.

Uit het derde deel (XXII : 17—XXIV) XXII : 2 en 6; XXIII : 9 en 13; XXIV : 30—34.

Uit het vierde deel (XXV—XXIX) XXV : 11, 17, 28; XXVI : 3, 13—15, 27; XXVII : 1, 2, 10 („Verlaat uwen naaste niet in den dag zijns onheils, een buur, die nabij is, is beter dan een verre broeder’); XXVIII : 13, 14; XXIX : 5, 18, 21.

Uit de vijfde afdeeling (XXX) XXX : 7—9.

En eindelijk uit de zesde (XXXI) XXXI : 10—31, het lied van de goede huisvrouw.

Evenals bij het boek der psalmen geldt hier, dat men onmogelijk alles kan aanhalen, wat lezenswaard is. Ik heb slechts een keuze gedaan uit wat mij het meest heeft getroffen en uit deze keuze kan men het karakter van dit boek wel leeren kennen. Het draagt niet een speciaal Israëlietisch maar een algemeen menschelijk karakter. Om prof. Obbink nog eens aan te halen: „Het voedsel van den disch der wijsheid omvat alles wat aan eetbare spijs op aarde groeit, een bewijs hoe de spreukendichter het geheele terrein des levens, ook het schijnbaar neutrale gebied, wil zien in het licht der vreeze Gods.”

Het boek PREDIKER slaat een toon aan, dien wij nergens elders zóó

in den Bijbel vinden: een toon van diepen weemoed over de ijdelheid des levens, zie I : 2: „IJdelheid der ijdelheden, het is alles ijdelheid”, en vgl. de volgende verzen I : 3—11. Hij stelt zichzelf voor als iemand, die koning is geweest in Jerusalem en denkt daarbij aan den koning Salomo, die volgens de overlevering door wijsheid heeft uitgemaakt (I : 12), doch dit is slechts bedoeld als een inkleeding van het boek. Men neemt algemeen aan, dat dit geschrift tot de jongste van den Bijbel behoort en waarschijnlijk omstreeks het jaar 200 v. Chr. is geschreven, misschien door een Jood, die in Alexandrië leefde, een stad, waarin veel wijsbegeerte werd beoefend.

De schrijver is niet, wat men een „ongeloovige” noemt. Hij gelooft in God, maar zonder de eigenlijke vroomheid: persoonlijke gemeenschap met God te kennen. En ofschoon het diepste van zijn ziel naar eeuwigheidsleven uitgaat, verwerpt hij het geloof aan een volgend bestaan en is hij volkomen individualist, dat is: hij verwacht niet — wat de profeten en ook de psalmdichters hebben verwacht — een voltooiing aller dingen, een tijd, waarin Gods heerlijkheid de aarde vervullen zal, zie hfdst. I : 4 („De aarde staat in eeuwigheid”, bedoeld wordt: „De aarde blijft hetzelfde”). Over zijn twijfel aan eeuwigheidsleven, waaraan hij wel behoefte heeft: zie III : 11 (nieuwe vertaling: „Hij heeft weliswaar alles goed te zijner tijd verordend, ook heeft hij eeuwigheids-behoefte in het harte gelegd. Maar van Gods daden, van het begin tot het einde verstaat de mensch niets.”) en III : 21.

De beteekenis van dit boek ligt voor ons in de groote oprechtheid die er uit spreekt. Hier is iemand aan het woord, die ten volle het goede des levens genoten heeft, maar die daarbij heeft ondervonden hoe leeg het leven blijft. En zoo moet het zijn zonder waarachtigen omgang met God en zonder geloof aan de komst van Zijn Koninkrijk (vgl. II : 1—11).

Men verdeelt dit boek wel in twee deelen: Hfdst. I —IV : 16, waarin de schrijver als het ware met zichzelf redeneert en IV : 17 tot het einde, waar hij als opvoeder zich tot een jongeling wendt, die aan zijn zorgen is toevertrouwd.

Uit het eerste gedeelte breng ik nog naar voren de bekende klacht over den ijdel cirkelgang der wereld (III : 1—9); over de raadselen en het onrecht, waarmee het leven ons omringt (III : 16—21) en de bittere slotsom, waartoe hij komt (IV : 1—3).

Uit het tweede deel verschillende woorden van echte levenswijsheid en ernst, maar toch ook telkens door diepen weemoed gekenmerkt en

soms niet zonder een zeker cynisme. V : 1—4 over het doen van beloften; VI : 7 over het altijd onbevredigd blijven van den mensch; VII : 1—22 verschillende levensspreuken; VIII : 11, 12 woorden van diepen levensernst; VIII : 16, 17 over het ondoorgrondelijke van Gods werk; IX : 8—10 de raad om van het goede des levens te genieten en met ernst te arbeiden; IX : 13—16 eerbied voor echte, vaak miskende, wijsheid; X : 1 het gevaar en de noodlottige invloed van dwaasheid; XI : 3 en 8—10 weer eenige spreuken van levenswijsheid; XII : 1—7 woorden van diepen levensernst (vrs 2—6 schildert in beelden het langzaam verval van het lichaam; de vertaling is niet altijd even helder; men raadplege indien mogelijk een nieuwe vertaling). En eindelijk het slotwoord XII : 8—14, misschien later toegevoegd ten einde de waarde van dit boek, waarin zooveel is dat ons schokt, te rehabiliteeren. Vooral de verzen 13 en 14 willen ons verheffen boven veel, dat in dit boek den ernst des levens dreigt te ondermijnen.

Het laatste der dicht- en zedekundige boeken HET HOOGLIED bevat een reeks van minnedichten, die bij gelegenheid van huwelijksfeesten gezongen werden. In Palestina en in Syrië was het n.l. gewoonte — zoo schrijft prof. Obbink in zijn meermalen genoemd boek — dat bij een bruiloft bruid en bruidegom gedurende zeven dagen werden geëerd als koning en koningin en dat hun liederen werden toegezongen. Een reeks dezer liederen is in ons Hooglied opgenomen.

In later tijd zijn deze liederen zinnebeeldig opgevat en heeft men er in gelezen een afbeelding van de verhouding der gemeente van Israël en later van de gemeente van Christus tot haren Heer. Reeds bij Hozea was het huwelijk als een symbool van de verhouding tusschen God en Zijn volk opgevat en ook Paulus heeft in den brief aan de Efezen V : 22—33 dit symbool gebruikt (vgl. ook Openbaring XXI : 2; Matth. IX : 15; Joh. III : 29). Op grond van deze allegorische verklaring heeft het Hooglied waarschijnlijk een plaats in den canon verkregen.

Als auteur wordt Salomo genoemd, maar dit is evenals bij het boek Prediker slechts een fictie. Het boek zooals wij dit nu hebben kan eerst in de 3de of 2de eeuw vóór Christus ontstaan zijn.

Het heeft voor ons waarde, omdat het de blijdschap der huwelijks-liefde bezingt. Helaas is het in onze vertaling zeer moeilijk te verstaan. Ik haal er slechts één gedeelte uit aan Hfdst. II : 8—14, een schoone beschrijving van de ontmoeting van twee geliefden in de lente.

